

GUIA SINDICAL PER LA PREVENCIÓ DE RISCOS EN LA REPRODUCCIÓ, L'EMBARÀS I LA LACTÀNCIA

www.ccoo.cat

GUIA SINDICAL
PER LA PREVENCIÓ DE RISCOS
EN LA REPRODUCCIÓ,
L'EMBARÀS I LA LACTÀNCIA

Autors : Dolores Romano, Purificació Morà i Neus Moreno (ISTAS); Susana Brunel (Secretaria Confederal de la Dona de CSCCOO). Jaime González (Secretaria Confederal de Salut Laboral de CSCCOO); Eva Urbano (CSCCOO); Judith Hortet i Montse Haro (HIGIA de CCOO de Catalunya)

Agraïm les aportacions fetes per la Isabel Dudzinski, el Rafael Gadea, la Ruth Jiménez, la Montse López, el José María Roel i la Valeria Uberti-Bona (ISTAS), la Carmen Mancheño (Secretaria de Salut Laboral de CCOO de Madrid), la Sonia Bonal (Secretaria de Salut Laboral i Medi Ambient de CCOO de Castella i Lleó) i la Carmen Sesma (Secretaria de Salut Laboral i Medi Ambient de CCOO de Navarra).

Edició en català, finançada per la Fundació para la Prevención de Riesgos Laborales.
Octubre, 2009

Diseño y maquetación: Carmen de Hijes
Ilustraciones: Maravillas Delgado

Depósito legal:
ISBN:

Impreso en papel reciclado

	PRESENTACIÓ	7
	1 INTRODUCCIÓ	11
	2 RISCOS PER A LA REPRODUCCIÓ, L'EMBARÀS I LA LACTÀNCIA	13
	3 COM ACTUAR A L'EMPRESA	23
	4 PRESTACIÓ PER RISC DURANT L'EMBARÀS I DURANT LA LACTÀNCIA NATURAL	39
	5 MARC NORMATIU BÀSIC	51
	6 DUBTES FREQUËNTS	57
	7 PROPOSTES PER A LA NEGOCIACIÓ COL·LECTIVA	69
	8 INFORMACIÓ PRÀCTICA SOBRE ELS ASPECTES TRACTATS A LA GUIA BIBLIOGRAFIA	75
ANNEX 1.	LLEI 31/1995, PREVENCIÓ DE RISCOS LABORALS	79
ANNEX 2.	LLISTA DE RISCOS PER A LA REPRODUCCIÓ	85
ANNEX 3.	LLISTA DE RISCOS PER A L'EMBARÀS I PER A LA LACTÀNCIA	91
ANNEX 4.	MODEL DE COMUNICACIÓ DE L'EMBARÀS O DE LA LACTÀNCIA MATERNA A L'EMPRESA	115

PRESENTACIÓ

Com ja van dir en les edicions anteriors l'embaràs i la lactància natural són una etapa de salut i vitalitat. La majoria de les dones poden treballar durant l'embaràs i s'incorporen de nou a la feina després del permís de maternitat.

Alguns dels perills presents en els llocs de feina (substàncies perilloses, soroll, estrès, etc.), que poden suposar riscos per a la salut de la població treballadora, s'accentuen en el cas de dones gestants o en període d'alletament, a causa dels canvis biològics que ocorren en aquestes situacions als seus cossos i per la possibilitat de danyar tant el fetus en desenvolupament com els nounats.

Aquesta vulnerabilitat accentuada de les dones durant la gestació de l'embrió, del fetus, i la criança del nounat justifica socialment, tècnicament i legalment una actuació preventiva específica davant els riscos laborals per tal de garantir la salut de la dona i de la seva descendència.

Els riscos laborals per a la reproducció i per a les dones embarassades i lactants, transcendeixen l'àmbit privat. Per a CCOO protegir la salut reproductiva dels treballadors i de les treballadores i la salut tant de la dona embarassada, de la lactant com de la seva descendència, evitant-ne els riscos, és una qüestió de màxima importància social i forma part de l'estratègia sindical.

És important identificar els riscos per a la reproducció, l'embaràs i la lactància, fins i tot abans que es donin aquestes situacions, és a dir en l'avaluació de riscos, ja que és la manera més eficaç de

prevenir. Una vegada més, ens avancem a qualsevol exposició que pugui provocar danys a la salut. L'eliminació dels riscos identificats és igualment important: cal actuar des de l'origen.

Tens a les teves mans la tercera edició d'aquesta guia. I això no és fruit de la casualitat, sinó que l'evolució normativa ens ho ha anat exigint. La transposició de la directiva europea de protecció de l'embaràs i la lactància, es va iniciar el 1995, amb la Llei de prevenció de riscos laborals, va fer un salt molt important el 2007 amb l'anomenada Llei d'igualtat, i finalment s'ha completat el cercle normatiu el 2009 amb la publicació de les últimes normes. Dotze anys, més quatre de retard, per traslladar una directiva, expressen la falta d'interès dels diversos governs, i no ha estat sinó la pressió sindical sostinguda allò que ha permès tancar el cercle. Però, evidentment, hem d'aprofitar aquesta nova edició per incorporar el que hem après pel camí, de manera que ens permeti aprofundir en els temes i oferir-vos noves propostes en el terreny de l'acció sindical.

Volem compartir una reflexió. El març de 2009 es va publicar al BOE la llista de riscos que s'han d'avaluar i els que estan prohibits o s'han d'evitar. Les propostes i pressions de CCOO van aconseguir millorar considerablement la proposta inicial, però s'han mantingut algunes incoherències entre el coneixement científic i la norma. Per exemple, la norma no diu res pel que fa als disruptors endocrins que tenen efectes fonamentals sobre la reproducció, o considera que els valors límits dels cancerígens són els mateixos per a les persones adultes que per als embrions i els fetus. També cal assenyalar que els debats polítics i socials a l'entorn de l'anomenada llei d'avortament han estat nombrosos i importants, però poc, per no dir res, se n'ha dit sobre les alteracions de la reproducció degudes a les exposicions laborals i mediambientals. El fet d'aconseguir que el dret a la feina i el dret a una reproducció saludable siguin compatibles és, per a CCOO, una qüestió estratègica, perquè l'important és el dret de les dones a decidir sobre les seves vides i la seva reproducció.

Aquesta guia té com a objectiu oferir informació i instruments als i a les representants de treballadors i treballadores per identificar els riscos per a la reproducció, per a l'embaràs i per a la lactància natural, informar sobre les mesures preventives que han d'adoptar les empreses i sobre els aspectes que s'han d'incloure en la negociació col·lectiva per evitar aquests riscos, així com fer que es conegui la normativa que empara les dones treballadores gestants o en període de lactància.

Octubre, 2009

Carmen Bravo Sueskun

*Secretària Confederal
de la Dona de CCOO*

Pedro J. Linares

*Secretari de Salut Laboral
de CCOO*

1

INTRODUCCIÓ

A les darreres dècades han augmentat de forma alarmant els problemes reproductius, tant d'homes com de dones. S'ha reduït la quantitat i qualitat de l'esperma, ha augmentat la incidència de tumors als testicles, el càncer de mama, el càncer d'ovaris, l'endometriosi, els avortaments, etc¹.

També han augmentat les malalties infantils relacionades amb l'exposició prenatal a contaminants laborals i ambientals, com és el cas de l'increment de la mortalitat infantil a causa d'anormalitats congènites. La incidència d'asma, d'al·lèrgies i d'altres malalties autoimmunes està augmentant a tot el món; de la mateixa manera que el càncer infantil, les malalties del sistema nerviós, els problemes d'aprenentatge inclosos, el dèficit d'atenció i la hiperactivitat.^{2 3}

¹ Allsopp et al. *FRAGILE. Our reproductive health and chemical exposure: a review of the evidence for links between declines in human reproductive health and our exposure to hazardous chemicals.* Greenpeace, 2006

² *Principles for evaluating health risks in children associated with exposure to chemicals.* (Environmental health criteria ; 237) World Health Organization, 2006

³ Catherine N. Doney *Legado Químico. Contaminación de la infancia.* Greenpeace, 2003

A la feina, el fet que homes i dones s'exposin a radiacions, substàncies químiques perilloses, fred o calor extrema, vibracions, soroll, agents biològics, postures forçades, manipulació de càrregues, horaris inadequats, estrès o a d'altres condicions de treball pot **danyar la capacitat reproductiva d'uns i altres, a més de representar un greu risc per a la salut de la dona embarassada i de la seva descendència.**

Les condicions de treball també poden comprometre la lactància, en posar en risc la salut de les criatures (quan s'exposen a tòxics, ra-

diacions ionitzants, etc.) o en reduir la capacitat d'alletar de les treballadores (per fatiga, estrès, condicions ambientals, etc.).

L'Organització Mundial de la Salut (l'OMS) i el Comitè de Lactància de l'Associació Espanyola de Pediatria (AEP) recomanen l'alimentació exclusiva del pit durant els primers 6 mesos de vida del nadó i continuar l'alletament junt amb els aliments complementaris adequats fins als 2 anys d'edat o més, com a millor mesura de prevenció de la salut de les mares i de les criatures.⁴ Tanmateix, moltes dones treballadores abandonen la lactància materna, en gran mesura per culpa de la necessitat de reincorporar-se al lloc de treball al cap de 16 setmanes d'haver parit i de les condicions de feina que comprometen la lactància.

Els riscos laborals que afecten la reproducció, l'embaràs i la lactància poden prevenir-se, ja sigui eliminant-los o adoptant les mesures preventives necessàries per evitar-ne l'exposició.

Per això, l'objectiu d'aquesta guia és presentar els coneixements científics, la normativa i orientar per a l'acció sindical a fi de prevenir els riscos laborals per a la reproducció, l'embaràs i la lactància natural.

⁴ Asociación Española de Pediatría.
<http://www.aeped.es/lactanciamaterna/lactmat.htm>

RISCOS PER A LA REPRODUCCIÓ, L'EMBARÀS I LA LACTÀNCIA

2

Molts dels riscos a què s'exposen els treballadors i les treballadores poden afectar-los la capacitat de reproducció, danyar la salut de les dones embarassades, danyar l'embrió o el fetus en desenvolupament o bé danyar-los la descendència.

2.1. RISCOS PER A LA REPRODUCCIÓ

L'exposició a determinats agents perillosos i condicions de treball pot impedir la concepció en fer malbé les cèl·lules germinals masculines (espermatozous) i femenines (òvuls) o bé produir canvis en el comportament sexual.

Així, la tensió, la fatiga, els torns laborals, l'exposició a agents químics, etc., poden disminuir el desig o la capacitat de mantenir relacions sexuals. L'exposició a determinats agents químics, físics o biològics pot fer malbé els òvuls o l'esperma disminuint la fertilitat o fins i tot produint esterilitat. També pot produir malformacions i malalties, incloent-hi càncer dels òrgans reproductors d'homes i de dones.

D'altra banda, algunes substàncies químiques i radiacions ionitzants poden fer malbé el material genètic contingut en òvuls i espermatozous, i poden provocar malalties en la descendència dels treballadors que s'hi hagin exposat.

A l'Annex 2 d'aquesta guia trobaràs més informació sobre aquest tema.

2.2. RISCOS PER A L'EMBARÀS I LA LACTÀNCIA

L'embaràs i la lactància són un període de benestar, salut i vitalitat per a les dones sanes i amb hàbits de vida saludable.

Tanmateix, les dones embarassades, les que han donat a llum recentment o les que estan alletant constitueixen un grup de treballadores especialment vulnerables a alguns riscos laborals a causa dels canvis biològics que es produeixen als seus cossos, que accentuen alguns riscos presents en els llocs de treball i a la possibilitat de danyar la salut de les criatures que naixeran i la de les nounades.

Durant l'embaràs i la lactància es produeixen importants canvis fisiològics i psicològics en les dones per garantir que el fetus en desenvolupament i els nounats disposin de tot el que els cal per desenvolupar-se adequadament. Entre els canvis més importants destaquen:

- La modificació del sistema endocrí.
- La modificació del sistema respiratori i circulatori per respondre a l'increment de la demanda d'oxigen. El volum respiratori augmenta fins a un 40%, per la qual cosa es pot produir un augment de la inhalació de substàncies tòxiques presents en els llocs de treball.
- L'augment del volum de sang, amb què es redueix la capacitat del cor per adaptar-se a l'exercici físic i augmenta la pressió venosa a les cames, cosa que dificulta estar dempeus molta estona.
- L'augment de la curvatura de la part inferior de la columna vertebral i l'augment del volum abdominal que afecten els treballs estàtics.
- L'augment de les necessitats d'energia.

L'exposició dels embrions i els fetus en desenvolupament a agents externs pot provocar la mort fetal, alteracions importants en el desenvolupament, malalties de la infantesa i, fins i tot, problemes de salut en l'etapa adulta. Les set primeres setmanes de gestació són especialment importants perquè l'embrió és particularment sensible a l'acció d'agents externs i, tanmateix, moltes dones no saben encara que estan embarassades i possiblement no hagin pres mesures preventives que puguin evitar riscos a les seves criatures.

Algunes condicions de treball (com fatiga, estrès, tòxics, condicions ambientals, etc.) poden reduir la capacitat d'alletar i fins i tot interrompre la lactància de dones treballadores; a més, l'exposició a alguns contaminants (per exemple: tòxics, radiacions ionitzants, etc.) poden posar en risc la salut dels bebès lactants.

Per consegüent, durant l'embaràs i la lactància la mare, el fetus i la criatura formen un ecosistema que cal protegir. Per tant, és necessari garantir un entorn laboral saludable, tant pel que fa als aspectes físics, com als psicològics i emocionals.

Els riscos i els factors de risc per a les dones embarassades, les que han donat a llum recentment o les que estan donant el pit poden ser deguts a l'exposició a agents biològics, físics o químics o deguts a factors ergonòmics, psicosocials o d'altres tipus, com resumeix la següent graella:

TIPUS DE RISC	FACTORS DE RISC
Agents físics	<ul style="list-style-type: none"> • Xocs, vibracions o moviments • Soroll • Radiacions ionizants • Fred o calor extrems • Treball en atmosferes amb elevada sobrepressió
Agents biològics	<ul style="list-style-type: none"> • Agents biològics dels grups 2, 3 i 4 (Per ex.: hepatitis, virus de la sida, tuberculosi)
Agents químics	<ul style="list-style-type: none"> • Substàncies cancerígenes i mutàgenes • Substàncies tòxiques per a la reproducció • Disruptors endocrins • Mercuri i derivats • Medicaments antimitòtics (citotòxics) • Agents químics el perill d'absorció cutània dels quals és conegut. Inclouen alguns pesticides i dissolvents, entre d'altres substàncies. • Monòxid de carboni • Plom i derivats, en la mesura que aquests agents puguin ser absorbits per l'organisme humà
Psicosocials	<ul style="list-style-type: none"> • Horaris de feina inadequats (treball per torns, nocturn o prolongacions de jornada...) • Treball aïllat • Exposició a riscos psicosocials i treballs de molta tensió

TIPUS DE RISC	FACTORS DE RISC
Ergonòmics	<ul style="list-style-type: none"> • Activitats fetes de peu dret • Activitats fetes en posició asseguda • Postures forçades associades a l'activitat professional de les treballadores embarassades o que han donat a llum recentment • Manipulació manual de càrregues • Moviments i postures • Desplaçaments dins o fora de l'establiment
Altres riscos	<ul style="list-style-type: none"> • Treball en alçada • Risc d'infecció o de malalties del ronyó com a resultat d'instal·lacions sanitàries poc adequades • Absència de zones de descans i altres instal·lacions similars • Perills derivats d'una alimentació poc adient • Perills derivats d'instal·lacions poc adients o pel fet de no haver-n'hi

Diverses normatives recullen el dret a la salut i a la protecció de la maternitat de les treballadores davant els riscos que hi pot haver en els llocs de treball. Recentment s'ha aprovat el Reial decret 298/2009⁵ que estableix una llista no exhaustiva d'agents, de procediments i de condicions de treball que poden afectar la salut de la dona embarassada o de la lactant, o la seva descendència, fent una diferenciació entre:

Els riscos que han de ser avaluats

Els riscos als quals s'ha d'evitar d'estar exposat

LLISTA NO EXHAUSTIVA DE RISCOS DURANT L'EMBARÀS I LA LACTÀNCIA NATURAL QUE S'HAN D'AVALUAR, SEGONS EL RD 298/2009

Agents físics

- Xocs, vibracions o moviments.
- Manipulació manual de càrregues pesades que suposin riscos, en particular riscos dorsolumbars.
- Soroll.
- Radiacions no ionizants.
- Fred i calor extrems.
- Moviments i postures, desplaçaments, tant a l'interior com a l'exterior del centre de treball, fatiga mental i física i d'altres càrregues físiques vinculades a l'activitat de la treballadora embarassada, que hagi parit o en període de lactància.

Agents biològics

- Agents biològics dels grups de risc 2, 3 i 4 segons el RD 664/1997.

Agents químics

- Substàncies etiquetades R 40, R 45, R 46, R 49, R 68, R 62 i R63 pel RD 363/1995 o com H351, H350, H340, H350i, H341, H361f, H361d i H361fd pel Reglament (CE) 1272/2008
- Cancerígens que figuren als annexos I i III del RD 665/1997.
- Mercuri i derivats.
- Medicaments antimicòtics.
- Monòxid de carboni.
- Agents químics perillosos de penetració cutània reconeguda.

Procediments

- Procediments industrials que figuren a l'annex I del Reial decret 665/1997

5 Reial decret 298/2009, de 6 de març, pel qual es modifica el Reial decret 39/1997, de 17 de gener, pel qual s'aprova el Reglament dels serveis de Prevenció, en relació amb l'aplicació de mesures per promoure la millora de la seguretat i de la salut a la feina de la treballadora embarassada, que hagi parit o que estigui en període de lactància.

LLISTA NO EXHAUSTIVA DE RISCOS DURANT L'EMBARÀS QUE S'HAN D'EVITAR, segons el RD 298/2009

Agents físics

- Radiacions ionizants.
- Feines en atmosferes de molta sobrepressió.

Agents biològics

- Toxoplasma.
- Virus de la rubèola.

Agents químics

- Substàncies etiquetades R60 i R61, pel RD 363/1995 o H360F, H360D, H360FD, H360Fd i H360Df pel Reglament 1272/2008
- Cancerígens i mutàgens sense valor límit d'exposició laboral
- Plom i derivats.

Procediments

- Treballs de mineria subterrànica

LLISTA NO EXHAUSTIVA DE RISCOS DURANT LA LACTÀNCIA NATURAL QUE S'HAN D'EVITAR, segons el RD 298/2009

Agents químics

- Substàncies etiquetades R64 pel RD 363/1995 o H362 pel Reglament 1272/2008
- Cancerígens i mutàgens sense valor límit d'exposició laboral
- Plom i derivats

Procediments

- Treballs de mineria subterrànica

Aquesta norma té tres deficiències molt importants:

- No inclou els riscos psicosocials (horaris de treball inadequats, treballs aïllats, vulnerabilitat davant situacions d'estrès, etc.) originats per l'organització del treball;

- Tolera l'exposició a disruptors endocrins, substàncies d'elevada perillositat per a la reproducció, l'embaràs i la lactància;
- Tolera l'exposició a substàncies cancerígenes. Pressuposa que els valors d'exposició recomanats per a ambients laborals són adequats per a la protecció dels fetus en desenvolupament i dels nounats a pesar que l'evidència científica contraduï aquest fet.

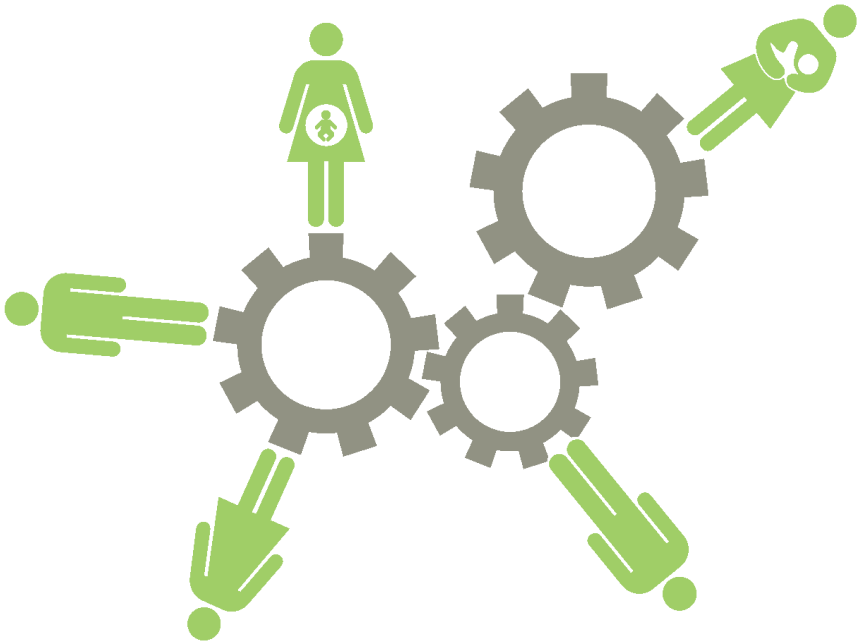
En qualsevol cas, la norma reconeix que la relació de riscos que inclou no és tancada (és una llista “no exhaustiva”) i que hi ha uns altres agents contaminants i unes condicions de treball que poden afectar la reproducció i la maternitat, per la qual cosa els empresaris han de tenir-los en compte. D'aquesta manera reconeixem que els coneixements científics dels riscos van per davant de la capacitat legisladora, per la qual cosa hem inclòs a les llistes dels **Annexos 2 i 3**, també de forma no exhaustiva, alguns dels riscos i dels factors de risc presents en els llocs de treball que poden danyar la reproducció o la salut de les dones embarassades o en període d'alletament, d'acord amb diverses normes i publicacions que s'hi relacionen.

A l'espera que el Ministeri de Treball i Immigració elabori els criteris per a l'avaluació d'aquests riscos, els criteris de referència han estat publicats per:

- La Societat Espanyola de Ginecologia i Obstetrícia (SEGO). *Orientacions per a la valoració del risc laboral i la incapacitat temporal durant l'embaràs*, 2008;
- L'Associació Espanyola de Pediatria (AEP). *Orientacions per a la valoració del risc laboral durant la lactància natural*, 2008⁶.

⁶ Ambdós documents es poden consultar a:
http://www.seg-social.es/Internet_1/LaseguretatSocial/Publicaciones/Publicacionesporcon28156/Informacionsobrepen47075/maternitatyRiscd47079/index.htm

COM ACTUAR A L'EMPRESA

3

La Llei de prevenció de riscos laborals estableix l'obligació de l'empresari d'adoptar les mesures necessàries per garantir la salut reproductiva de la població treballadora. Per això s'ha d'evitar qualsevol exposició a riscos que puguin afectar la salut reproductiva, la salut de la dona embarassada o lactant, o la salut de la seva descendència.

La normativa assenyalada de forma clara que la protecció de la reproducció, l'embaràs i la lactància s'ha de tenir en compte en l'avaluació inicial de riscos per tal que ens permeti tenir una relació de llocs de treball exempts de riscos i actuar amb prevenció sobre aquells que presenten riscos. Però malauradament, a la majoria de les empreses els citats riscos no s'han contemplat i la intervenció que assenyalada la norma (avaluar, identificar els llocs de treball sense risc i reavaluar-los davant de la notificació d'una situació d'embaràs o de lactància natural) no sempre es pot seguir. Freqüentment ens trobem davant del fet que hem d'actuar després de la comunicació de la situació d'embaràs o de lactància i quan ja hi ha un risc.

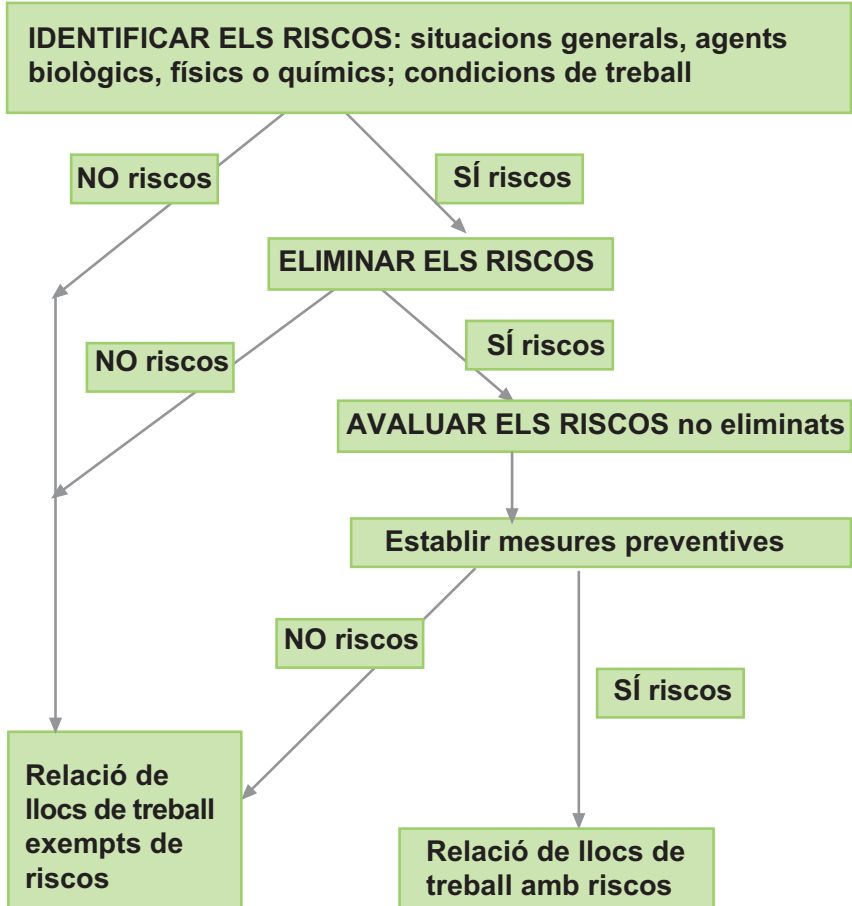
Hem estructurat aquest apartat de la guia en els subapartats següents:

- 1. Avaluació de riscos**
- 2. Relació de llocs de treball exempts de risc i amb risc**
- 3. Actuació davant de la comunicació de la situació d'embaràs i lactància i existència de risc**
- 4. Informació i formació a les treballadores i als treballadors. Els protocols d'actuació a l'empresa**
- 5. Els protocols d'actuació a l'empresa**

L'experiència ens demostra que, partint de la realitat de cadascuna de les empreses, és possible començar per qualsevol de les tres primeres activitats esmentades abans, i no necessàriament a totes les empreses se segueix exactament el procediment que marca la llei.

3.1. L'avaluació de riscos

L'avaluació de riscos s'ha de fer segons l'esquema següent:

Identificar els riscos

L'empresari haurà d'identificar tots els perills i les situacions generals, així com els agents físics, biològics o químics i les condicions de treball que poden suposar un risc potencial per a la reproducció o per a la salut de la dona embarassada o en període de lactància.

Art 26. LPRL⁷

Per orientar-te sobre els riscos que s'han de tenir en compte, pots consultar l'annex 3 (quadre de riscos per a l'embaràs i la lactància) d'aquesta guia.

Eliminar els riscos

És obligació de l'empresari eliminar els riscos que s'hagin identificat. No cal esperar que es faci una avaluació tècnica detallada per eliminar agents o situacions de risc evidents. Per ex., postures forçades, manipulació de càrregues, etc.

Art.15. LPRL

⁷ LPRL. Llei 35/1995, de prevenció de riscos laborals

Avaluar els riscos no eliminats

Art. 25 i 26 LPRL

L'empresari ha de fer l'avaluació dels riscos per a la reproducció en el conjunt de les fases: abans de la fecundació i durant l'embaràs i la lactància.

- L'article 25 de la LPRL, "Protecció de treballadors especialment sensibles", assenyala que *"l'empresari haurà de tenir en compte a les avaluacions els factors de risc que poden incidir en la **funció de la procreació** dels treballadors i les treballadores, en particular per l'exposició a agents físics, químics i biològics que puguin exercir **efectes mutagènics o de toxicitat per a la procreació**, tant en els aspectes de la fertilitat com del desenvolupament de la descendència, amb l'objectiu d'adoptar les mesures preventives necessàries"*.
- L'article 26 de la LPRL "Protecció de la maternitat" assenyala que l'avaluació de riscos haurà de comprendre la determinació de la naturalesa, el grau i la durada de l'exposició de les treballadores en situació d'embaràs, que hagi parit fa poc o en període de lactància, a agents, procediments o condicions: de treball que puguin influir negativament en la salut de les treballadores, el fetus o el lactant. Aquesta avaluació s'haurà d'estendre a qualsevol activitat susceptible de presentar un risc específic.

Per a la identificació dels factors de risc el servei de prevenció haurà de tenir en compte els apartats exposats anteriorment.

A l'avaluació de riscos s'han de tenir en compte, pel cap baix, els riscos contemplats a la llista no exhaustiva de riscos per a l'embaràs i la lactància natural aprovada amb el Reial decret 298 /2009.

R.D 298/2009⁸

⁸ Reial decret 298/2009, de 6 de març, pel qual es modifica el Reial decret 39/1997, de 17 de gener, pel qual s'aprova el Reglament dels serveis de prevenció, en relació amb l'aplicació de mesures per promoure la millora de la seguretat i de la salut a la feina de la treballadora embarassada, que hagi parit fa poc o que estigui en període de lactància.

Tanmateix paga la pena saber que la normativa europea ofereix una sèrie de criteris per a l'avaluació de riscos i prevenció dels riscos contemplats en els annexos de la Directiva 92/85/CEE. Una part d'aquests criteris es contemplen en l'annex 2 d'aquesta guia.

COM (2000) 466 final⁹

S'hauran de tenir en compte aquells altres riscos quan hi hagi la sospita que poden afectar la salut reproductiva, com quan es tracta dels disruptors endocrins.

COM (2001) 262 final¹⁰

L'avaluació de riscos ha de tenir en compte les empreses subcontractades.

COM (2000) 466 final

La Llei d'igualtat preveu que el Ministeri de Treball i Immigració elaborarà unes directrius per a l'avaluació de riscos per a l'embaràs i la lactància natural.

Llei orgànica 3/2007 d'igualtat¹¹

A l'annex 3 d'aquesta guia trobaràs una llista de riscos mínims que cal contemplar i els criteris per a l'avaluació.

⁹ COM(2000) 466 final, COMUNICACIÓ DE LA COMISSIÓ sobre les directrius per a l'avaluació dels agents químics, físics i biològics, així com els procediments industrials considerats com a perillosos per a la salut o la seguretat de la treballadora embarassada, que hagi parit de fa poc o que estigui en període de lactància (Directiva 92/85/CEE del Consell).

¹⁰ Aplicació de l'estratègia comunitària en matèria d'alteradors endocrins -substàncies de les quals se sospita que interfereixen en els sistemes hormonals d'éssers humans i animals- COM (1999) 706. Comissió de les Comunitats Europees COM (2001) 262 final.

¹¹ Llei orgànica 3/2007 de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes. Disposició final tercera.

L'avaluació de riscos s'ha de fer d'acord amb les previsions establertes a la Llei de prevenció i al Reial decret de serveis de prevenció i reiterar-se en els canvis que es facin en les condicions de treball o quan s'ha demostrat que és inadequada en produir-se algun dany per a la salut. Aquestes avaluacions són prèvies i independents de l'existència de treballadores embarassades a l'empresa.

Art 16 LPRL
i RD 38/1997¹²

Si l'avaluació de riscos detecta riscos per a la reproducció, l'embaràs o la lactància natural l'empresari ha d'adoptar les mesures necessàries per a eliminar-los i en tot cas evitar que les treballadores hi estiguin exposades.

Art 15, 16 i 26 LPRL

Establir la relació de llocs de treball exempts de risc

L'empresari ha de determinar, prèvia consulta amb la representació de les treballadores i els treballadors, la relació dels llocs de treball exempts de riscos per a l'embaràs i lactància.

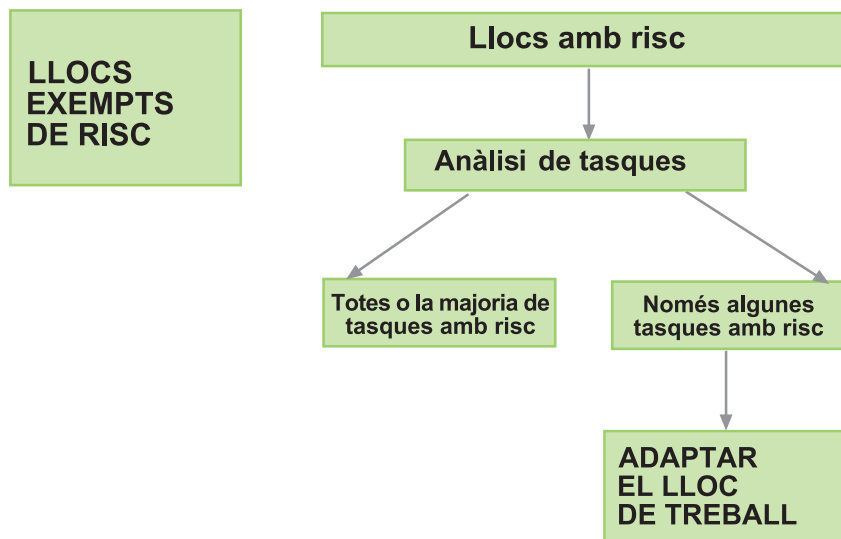
Art. 26.2 LPRL

¹² Reial decret 38/1997 de 17 de gener, pel qual s'aprova el Reglament dels serveis de prevenció de riscos laborals.

3.2. La relació de llocs de treball exempts de risc i amb risc

La identificació dels llocs de treball amb risc i exempts de risc és un element clau per a la prevenció. En el quadre següent es mostra de forma esquemàtica com abordar l'anàlisi dels esmentats llocs amb l'objectiu de definir com s'ha de fer la prevenció.

En relació amb aquest tema l'esquema de treball que us proposem és el següent:

Com assenyalàvem anteriorment l'avaluació de riscos ens ha de permetre fer una llista de llocs de treball exempts de riscos i, paral·lelament, una llista de llocs de treball que presenten risc.

La llista de **llocs exempts** de risc s'haurà de revisar periòdicament, en funció de les modificacions en les condicions dels llocs de treball que puguin afectar-lo. Si aquestes modificacions es produïssin, s'haurà de tornar a avaluar cada lloc i valorar si continua mantenint la idoneïtat perquè l'ocupi una treballadora embarassada o en període de lactància natural.

En els llocs de treball amb risc és fonamental analitzar el conjunt de les tasques per determinar si totes o pràcticament totes les tasques presenten riscos, o únicament algunes tasques en concret. És imprescindible fer aquesta anàlisi per enfocar les mesures preventives. La LPRL assenyala que la primera mesura preventiva que cal aplicar és l'adaptació de les condicions o del temps de feina en els següents termes:

Les mesures es basaran en una adaptació de les condicions o del temps de treball, incloent-hi la no realització de treball nocturn o de treball a torns, quan sigui necessari.

Art. 26.2 LPRL

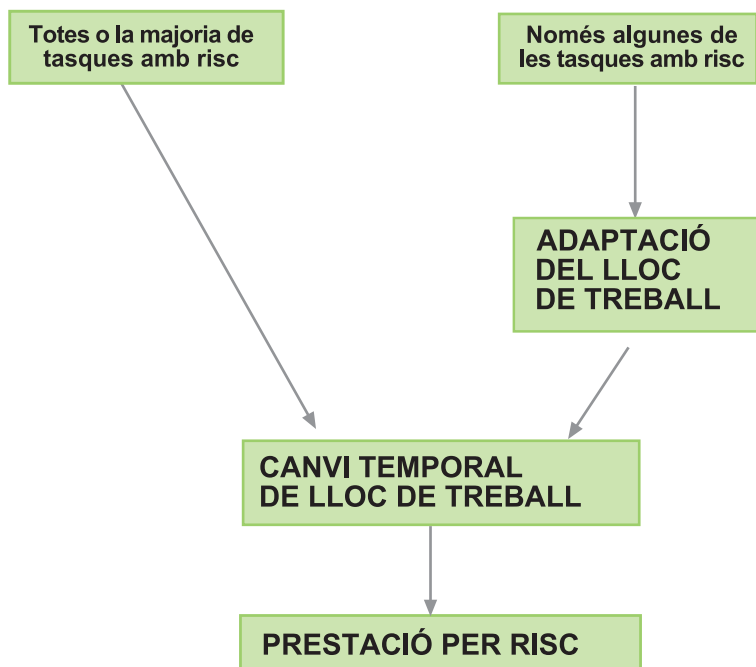
La primera opció és intentar aconseguir que les adaptacions eliminin els riscos.

La mesura d'adaptació de les condicions o del temps de treball només serà possible si la durada de les tasques amb riscos és curta, i, a la pràctica, serà totalment inviable l'adaptació si la majoria o la totalitat de les tasques impliquen risc per a l'embaràs o la lactància natural.

3.3. Actuació davant la comunicació de la situació d'embaràs i de lactància i d'existència de risc

La normativa espanyola no assenyalava l'obligatorietat de comunicar la situació d'embaràs o de lactància natural, però és imprescindible que la treballadora ho comunicui a l'empresari perquè activi els mecanismes de prevenció, per a la qual cosa recomanem que es faci l'esmentada comunicació. A l'annex 4 d'aquesta guia en trobareu un model.

Com hem assenyalat anteriorment, l'empresari haurà d'establir les mesures preventives necessàries per evitar els riscos per a la reproducció, per a l'embaràs i per a la lactància natural d'acord amb la jerarquia que es mostra en el següent esquema:

Quan la treballadora hagi fet la comunicació de l'embaràs o de la lactància, l'empresari haurà de reavaluar els riscos i, en cas que la situació de risc per a la seguretat de la dona i de la seva descendència persisteixi, l'empresari adoptarà les mesures necessàries per evitar-ne l'exposició.

Art 26.1 LPRL

En cas de dubte, caldrà aplicar el PRINCIPI DE PRECAUCIÓ.

La norma assenyalava les següents mesures, prioritzades d'acord amb l'ordre en què apareixen:

Adaptació de les condicions o del temps de treball

Art 26.2 LPRL

Ja hem dit a l'apartat anterior que aquesta mesura no més és possible en cas que el treball presenti poques tasques amb risc.

Canvi de lloc de treball

Art 26.2 i 26.4 LPRL

Si l'adaptació (de les condicions o del temps de treball) no fos possible o, malgrat que s'haguessin aplicat les adaptacions citades, es mantingués el risc, caldria recórrer al canvi de lloc de treball de la treballadora.

Hem de recordar que totes les empreses han de disposar d'una relació de llocs de treball exempts de risc.

En cas que aquest canvi no es dedueixi de l'avaluació de riscos, també seria possible iniciar el procés a partir d'un informe mèdic dels serveis mèdics de l'Institut Nacional de la Seguretat Social o de les mútues d'accidents de treball i de malalties professionals de la Segu-

retat Social (MATEPSS), en funció de l'entitat amb què l'empresa tingui concertada la cobertura dels riscos professionals, que certifiqués que les condicions d'un lloc de treball poguessin influir negativament en la salut de la treballadora embarassada o lactant o en la de la seva descendència.

L'objectiu és que la treballadora tingui un lloc de treball o una funció diferent que sigui compatible amb el seu estat.

El canvi de lloc haurà d'estar d'acord amb els supòsits de mobilitat funcional de l'article 39 de l'Estatut dels treballadors, i la treballadora té dret a la retribució que correspongui a les funcions que faci, però en cas que les funcions siguin inferiors, mantindrà la retribució que correspongui a la del lloc de treball d'origen.

Suspensió de contracte per risc

Si el procés anterior fracassés en l'eliminació del risc per a l'embaràs o la lactància (és a dir que l'adaptació o el canvi de lloc de treball no fos tècnicament o objectivament possible), es podrà declarar el pas de la treballadora a la situació de **SUSPENSIÓ DEL CONTRACTE PER RISC DURANT L'EMBARÀS O LA LACTÀNCIA NATURAL**, i tindrà dret a percebre un subsidi.

Aquesta suspensió es mantindrà mentre duri la impossibilitat de reincorporar-se al lloc anterior o a un altre compatible amb el seu estat.

A l'apartat 4 d'aquesta guia, es descriu el procediment per sol·licitar aquest subsidi.

Art. 45.1.d) i 48.5.
Estatut dels treballadors i 26.4
de la LPRL.

Art. 135 ter
i 136 bis LGSS

3.4. Informació i Formació de les treballadores i els treballadors

L'Art. 18 de la LPRL assenyala que els treballadors han de rebre, entre d'altres, la informació corresponent pel que fa als riscos específics que afectin l'activitat i a les mesures de prevenció i protecció adequades. L'incompliment dels drets d'informació pot constituir una falta greu o molt greu d'acord amb allò que disposen els articles 12 i 13 de la LISOS.

Art. 18 LPRL

Les treballadores han de saber quins són els seus drets i els passos que han de seguir en cas de risc durant l'embaràs, o en període de lactància natural:

- **Si el seu lloc de treball està o no en la llista de llocs exempts de risc.**
- **Com ha de fer la comunicació a l'empresa.**
- **Les mesures que ha de prendre l'empresa.**

Aquesta informació es pot fer arribar per mitjà de tríptics, de taulells d'anunci... i també formar part de l'acció sindical que fem a l'empresa.

3.5. Els protocols d'actuació a l'empresa

L'experiència ens ha ensenyat que en aquelles empreses en les quals hi ha riscos per a les treballadores embarassades o en període de lactància natural és important i necessari comptar amb un protocol o procediment d'actuació que garanteixi la protecció d'aquestes treballadores. Aquest procediment ha d'ordenar els passos que han de seguir, tant la treballadora quan comunica la seva situació (quan, a qui, com ...), com l'empresa i els delegats i les delegades, per poder fer un seguiment del procés en tot moment.

A continuació et presentem un guió d'allò que hauria de contenir aquest procediment.

Objectiu: Què volem aconseguir amb aquest procediment? Volem garantir la prevenció i establir com s'actuarà davant la comunicació d'una treballadora de la seva situació d'embaràs o de lactància natural.

Abast. A qui va dirigit? En aquest cas no només va dirigit a les treballadores embarassades i lactants de l'empresa principal, sinó també a les treballadores de la resta d'empreses que comparteixen espais o activitats (és a dir, ETT, subcontractes, etc).

Definicions. En aquest apartat es determinaran i es definiran els conceptes que seran utilitzats en el procediment amb la finalitat d'homogeneïtzar un llenguatge comú.

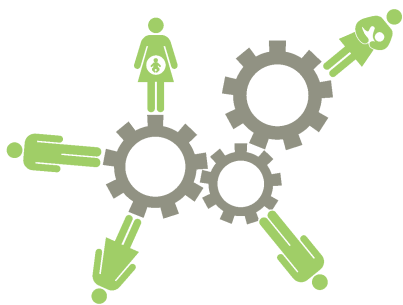
Llistat de llocs exempts de risc i de llocs amb risc per a la treballadora embarassada o lactant. Aquest és el punt més important del procediment.

Desenvolupament del procediment. En aquest punt s'han de tenir en compte diversos aspectes:

- La comunicació de la treballadora embarassada: Cal concretar la forma en què la treballadora embarassada o en període de lactància comunica la seva situació, i a qui li ho comunica. Els delegats i delegades de prevenció han de rebre una còpia d'aquesta comunicació per saber quan s'inicia el procés.
- Valoració del lloc que ocupa la treballadora. L'empresa comprovarà, a través del servei de prevenció, si el lloc de treball que ocupa la treballadora és un lloc de treball amb risc o sense, i si s'han produït canvis en les condicions de treball que justifiquin una reavaluació del risc.
- Adaptació o canvi de lloc de treball. Si la treballadora ocupa un lloc de treball amb risc (o amb tasques que suposen risc), s'haurà d'actuar sobre els riscos o adaptar les tasques del lloc i, si no fos possible fer-ho, caldrà que la treballadora es canviï a un lloc de treball sense risc.
- Prestació per risc: Si no es pot fer l'adaptació ni es pot canviar de lloc de treball, es tramitarà la prestació per risc durant l'embaràs o lactància natural. Hem de prestar especial atenció en els passos que s'han de fer per tal que la tramitació sigui prou àgil i eficaç. Així mateix l'empresa ha d'informar als delegats i a les delegades de prevenció de l'estat de la tramitació de la prestació.
- És important no oblidar que, com a delegats i delegades de prevenció, hem d'exigir a l'empresa que la treballadora no quedi desprotegida, des que es reconeix el risc fins que es faci efectiva l'adaptació, el canvi de lloc o la tramitació de la prestació.

És important negociar aquest procediment abans que tinguem a la plantilla una treballadora embarassada o en situació de lactància natural, ja que així podem prevenir qualsevol risc que pogués afectar la seva situació actual. Per això MANS A L'OBRA

COM A REPRESENTANT DELSTREBALLADORS I LES TREBALLADORES EN LA TEVA EMPRESA, POTS I HAS:

D'INFORMAR-TE SI A LA TEVA EMPRESA HI HA RISCOS QUE PUGUIN AFECTAR A LA REPRODUCCIÓ, L'EMBARÀS I A LA LACTÀNCIA NATURAL.

DE COMPROVAR SI A LA AVALUACIÓ DE RISCOS S'IDENTIFIQUEN AQUESTS RISCOS.

DE SER CONSULTAT O CONSULTADA PER L'EMPRESA QUAN AQUESTA DETERMINI LA RELACIÓ DE LLOCS EXEMPTS DE RISC.

DE REBRE INFORMACIÓ DE LES MESURES DE PROTECCIÓ ESTABLERTES PER L'EMPRESA PER GARANTIR QUE NO EXISTEIXI RISC PER ALS TREBALLADORS EN EDAT FÈRTIL NI PER A LES TREBALLADORES EMBARASSADES O EN PERÍODE DE LACTÀNCIA.

DE VIGILAR QUE EL CONJUNT DE TREBALLADORS I TREBALLADORES ESTIGUIN INFORMATS I FORMATS SOBRE ELS RISCOS DELS SEUS LLOCS DE TREBALL.

I RECORDA

POTS TROBAR SUPORT A LES ESTRUCTURES DEL SINDICAT

PRESTACIÓ PER RISC DURANT L'EMBARÀS i DURANT LA LACTÀNCIA NATURAL

4

Com s'ha assenyalat anteriorment si no fos possible l'eliminació de riscos ni l'adopció d'altres mesures organitzatives alternatives durant l'embaràs o durant la lactància natural es pot declarar el pas de la treballadora afectada a la situació de suspensió del contracte per risc durant l'embaràs o durant la lactància natural. Aquesta suspensió es mantindrà mentre persisteixi la situació d'embaràs i lactància natural sempre que impliqui la impossibilitat de reincorporar-se al lloc anterior o a un altre de compatible amb el seu estat (Art. 45.1.d. de l'Estatut dels treballadors)

Concepte

La prestació econòmica per risc durant l'embaràs o risc durant la lactància natural tracta de protegir la salut de les dones treballadores, del fetus i del nou-nat i de cobrir la pèrdua d'ingressos que es produeix durant el període de suspensió del contracte de treball o de l'activitat. Es regula en els Art 134 i 135. 135 bis i 135 ter del TR Llei general de Seguretat Social i el RD 295/2009.

Característiques

- La situació de risc durant l'embaràs o la lactància natural pot donar lloc a una suspensió del contracte de treball amb reserva de lloc, de manera que la treballadora podrà reincorporar-se al seu lloc quan acabi la situació que hagi originat la suspensió.
- Serà nul l'acomiadament durant el període de suspensió del contracte per risc durant l'embaràs i la lactància, llevat que es declari la procedència per motius no relacionats amb l'embaràs o la lactància natural.
- En la situació de suspensió del contracte per risc durant l'embaràs o durant la lactància natural, l'empresari està obligat a seguir cotitzant a la Seguretat Social.

- Les prestacions per risc durant l'embaràs i durant la lactància natural es consideren a tots els efectes com a contingències professionals¹³.
- No es requereix període mínim de cotització per accedir a la prestació econòmica de risc durant l'embaràs i risc durant la lactància natural.
- La quantia de la prestació econòmica passa a ser el 100 per 100 de la base reguladora establerta per a la incapacitat temporal derivada de les contingències professionals¹⁴.

Cal diferenciar entre les següents situacions:

- Situació derivada de riscos o patologies que poden influir negativament en la salut de la **treballadora embarassada o la del fetus**, quan no estigui relacionada amb agents, procediments o condicions de treball del lloc ocupat, per la treballadora, el que donarà lloc, si s'escau a la situació d'**incapacitat temporal per malaltia comuna**, que es regirà per les normes específiques.
- Situació en la qual la font del problema és l'exposició laboral, que genera un risc per a la salut de la treballadora (risc específic per a dones embarassades, que han donat a llum recentment i en període de lactància). Aquesta situació donarà origen a la suspensió del contracte i al subsidi de **risc durant l'embaràs o durant la lactància**, quan a l'empresa no hi hagi llocs de treball exempts de risc.

¹³ Fins a l'aprovació de la nova Llei d'igualtat 3 / 2007, les prestacions per suspensió de contracte per risc durant l'embaràs eren considerades contingències comunes i es requeria un període mínim de cotització de 180 dies, dins dels 5 anys immediatament anteriors a la data d'inici de la suspensió del contracte. Anteriorment a la Llei d'igualtat 3 / 2007 no estava reconeguda la suspensió de contracte per risc durant el període de lactància ni existia, per tant, la corresponent prestació.

¹⁴ Fins a l'aprovació de la Llei d'igualtat 3/2007 la prestació era del 75% de la base reguladora per contingències comunes.

- De la mateixa manera que en la situació de risc per embaràs, en relació amb la situació de risc durant **la lactància natural** no es considerarà situació protegida, la derivada de riscos o patologies que puguin influir negativament en la salut de la treballadora o en la del fill o la filla quan no estigui relacionada amb agents, procediments o condicions de treball del lloc o activitat exercida.

Quines dones tenen dret a aquestes prestacions?

- Les treballadores per compte d'altri del Règim General de la Seguretat Social i dels diferents règims especials de la Seguretat Social.
- Les treballadores integrades al Règim Especial de la Seguretat Social dels Treballadors de la Llar que treballin per a una llar amb caràcter exclusiu.
- Les funcionàries públiques i les treballadores, subjectes a normes administratives o personal estatutari dels serveis de salut, incloses en el Règim General de la Seguretat Social.
- A les funcionàries civils de l'Estat de les Forces Armades i al Servei de l'Administració de Justícia, se'ls aplica una normativa pròpia i supletòriament el RD 295/2009.¹⁵
- El conjunt de les treballadores per compte propi dels règims especials de la mar, agrari i treballadores autònomes.

¹⁵ Les adaptacions necessàries es van fer modificant la Llei de funcionaris civils de l'estat, la Llei de seguretat social dels funcionaris civils de l'Estat i l'Estatut marc del personal estatutari dels serveis de salut.

Cal tenir un període mínim de cotització per accedir a aquestes prestacions?

- NO és necessari un període mínim de cotització a la Seguretat Social, en considerar-se contingències professionals.

Quina quantitat es percep?

- El subsidi per risc durant l'embaràs i durant la lactància natural és del 100% de la base reguladora per contingències professionals.

La base reguladora en el cas de les contingències professionals es calcula segons la fórmula:

$$\begin{array}{c} \text{Base de cotització del mes anterior / nombre de dies que té el mes} \\ + \\ \text{Cotització per les hores extraordinàries de l'any anterior natural/365 dies} \end{array}$$

En el cas de règims que no contemplin cobertura per contingències professionals, com és el Règim de les Treballadores de la llar, la base reguladora serà la corresponent a la incapacitat temporal derivada de contingències comunes.

Qui reconeix el subsidi i paga les prestacions?

El reconeixement i abonament de la prestació els farà l'entitat que gestiona les contingències professionals. Per a la majoria de les empreses serà la mútua d'accidents laborals i malalties professionals a la qual l'empresa estigui associada; en un nombre reduït d'empreses les contingències professionals són gestionades per l'INSS.¹⁶ Pel que fa als treballadors per compte propi s'estableix en l'article 46 del Reial Decret 295/2009 que la gestió i pagament de la

¹⁶ Fins a la Llei 3/2007 en tots els casos era l'INSS qui el gestionava.

prestació econòmica es durà a terme per l'entitat gestora o la mútua d'accidents de treball i malalties professionals de la Seguretat Social, amb la qual la treballadora per compte propi tingués formalitzada la cobertura de les contingències professionals, tant si es tracta d'una cobertura obligatòria com voluntària. Quan la treballadora no hagi formalitzat la cobertura dels riscos professionals, però tingui coberta la protecció per incapacitat temporal derivada de contingències comunes, és competent per a la gestió de la prestació per risc durant l'embaràs l'entitat gestora o col·laboradora que cobreixi aquesta situació.

Qui durada tenen les prestacions?

La prestació de risc durant l'embaràs començarà el dia en què s'iniciï la suspensió del contracte de treball per risc i finalitzarà:

- El dia anterior al qual s'iniciï el permís de maternitat.
- El dia de reincorporació de la treballadora al lloc de treball anterior (per desaparèixer el risc) o a un altre compatible amb el seu estat.
- La prestació s'extingirà:
 - Quan a la treballadora que es troba en situació de risc durant l'embaràs se li extingeixi el contracte. En aquest cas passarà a la situació de desocupació i a percebre, si reuneix els requisits, la corresponent prestació.
 - Per interrupció de l'embaràs.
 - Per mort de la beneficiària.

La prestació de risc durant la lactància natural derivada de la suspensió del contracte per aquesta causa, s'extingirà per:

- Complir el fill o filla els nous mesos d'edat
- La reincorporació de la dona treballadora al lloc de treball o activitat professional anterior o a altres de compatibles amb el seu estat.
- Extinció del contracte de treball en virtut de les causes legalment establertes o cessament en l'exercici de l'activitat professional.
- Interrupció de la lactància natural.
- Defunció de la beneficiària o del fill o la filla lactant.

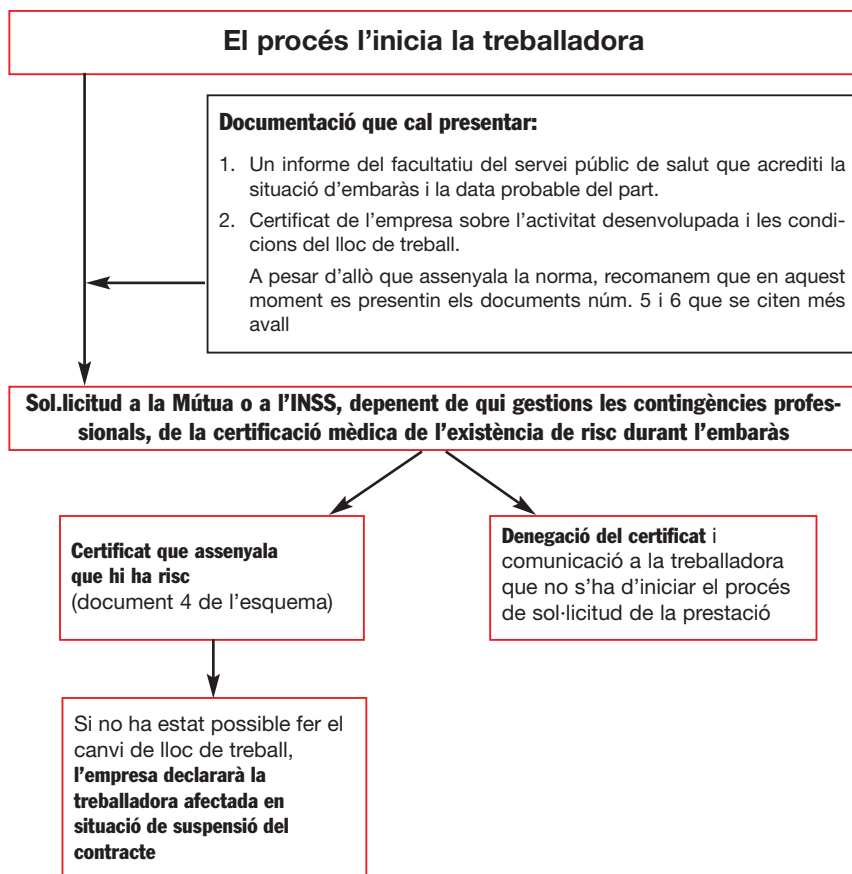
Quan es poden anular o suspendre les prestacions?

- Quan la beneficiària hagi actuat fraudulentament per obtenir o conservar el subsidi.
- Quan realitzi qualsevol treball o activitat, bé per compte d'altri o per compte propi, llevat del que preveuen els supòsits de pluriactivitat, en els quals:
 - la situació de risc durant l'embaràs afecti a totes les activitats exercides, tindrà dret al subsidi en cada un dels règims si reuneix els requisits exigits de manera independent en cada un d'ells.
 - la situació de risc durant l'embaràs afecti a una o a alguna de les activitats realitzades per la treballadora, però no a totes, només tindrà dret al subsidi en el règim en què estiguin incloses les activitats en què existeix aquest risc.
- Durant els períodes entre temporades per a les treballadores fixes discontinües, mentre no es produeixi la nova crida.

Qui, com i on es demanen les prestacions?

El procediment l'inicia la treballadora acudint a la mútua a la qual està associada la seva empresa. En el cas que l'empresa no estigui associada a cap mútua la treballadora haurà d'anar directament l'INSS a demanar la prestació.

Procés de sol·licitud del reconeixement de la prestació de risc durant l'embaràs

Documentació que cal presentar:

3. Model de sol·licitud emplenat
4. Certificació mèdica sobre la situació de risc emesa per la Mútua o l'INSS
5. Declaració de l'empresa sobre la inexistència de llocs de treball compatibles amb l'estat de la treballadora o, quan n'hi hagi, sobre la impossibilitat tècnica o objectiva, de fer el trasllat corresponent, o que no es pugui exigir raonablement per motius justificats. També s'hi haurà de fer constar la data en què la treballadora ha suspès la relació laboral.
6. Informe tècnic del Servei de prevenció que faci les funcions de Vigilància de la Salut sobre l'exposició a riscos relacionats amb l'embaràs i la lactància i la impossibilitat de canviar de lloc de treball.
7. Certificat de l'empresa en què consti la quantia de la base de cotització de la treballadora per contingències professionals corresponent al mes anterior al del començament de la suspensió del contracte, i si s'escauen, les quantitats de percepció no periòdica i les cotitzacions per hores extraordinàries, durant l'any anterior a la data de suspensió del contracte

Sol·licitud a la mútua o a l'INSS del subsidi de la prestació per risc durant l'embaràs, que dictarà la resolució en el termini de 30 dies

Procés de sol·licitud del reconeixement de la prestació de risc durant la lactància natural

El procediment es regeix per les regles anteriors i s'haurà d'acreditar la situació de lactància natural, així com la circumstància que les condicions del lloc de treball desenvolupat per la treballadora influeixen negativament en la seva salut o en la del fill.

Per a tots tràmits

Les mútues han preparat impresos de sol·licitud normalitzats, per la qual cosa recomanem que s'informin sobre els documents necessaris a la mútua que correspongui a cada empresa, o bé a l'INSS, en cas que sigui aquest institut qui tramiti les contingències professionals de l'empresa.

Aquesta informació també es pot consultar a les pàgines web de cada mútua, accessibles a través del web d'AMAT

<http://www.amat.es/>.

La pàgina web de l'INSS <http://www.segsocial.es>

també informa sobre el procés.

Per a les treballadores per compte propi hi ha normes específiques regulades en el RD 295/2009 de 6 de març

Incapacitat temporal i risc durant l'embaràs

1 Quan la treballadora es trobi en situació d'incapacitat temporal i, durant aquesta situació, demani la prestació de risc durant l'embaràs, no és procedent el reconeixement, si escau, del subsidi, fins que s'extingeixi la situació d'incapacitat temporal.

2 Quan la treballadora es trobi en situació de risc durant l'embaràs i durant aquesta situació demani la prestació per incapacitat temporal, no és procedent el reconeixement d'aquesta fins que acabi la situació de risc durant l'embaràs. Evidentment hi haurà el dret a les prestacions sanitàries.

Nul·litat d'acomiadament¹⁷

La Llei orgànica 3 / 2007 d'igualtat, estableix la nul·litat de l'acomiadament, llevat que es declari la procedència de la decisió d'extinció per motius no relacionats amb l'exercici dels drets assenyalats, per als períodes de:

- Suspensió del contracte de treball per maternitat
- Suspensió del contracte per risc durant l'embaràs
- Suspensió del contracte per risc durant la lactància natural.
- Incapacitat temporal derivada de l'embaràs, part o lactància natural.

Bonificacions de les quotes empresarials a la Seguretat Social¹⁸ dels contractes de substitució

Es bonifiquen al 100% les quotes empresarials de la Seguretat Social, incloses les d'accident de treball i malalties professionals i en les aportacions empresarials de les quotes de recaptació conjunta, establertes en l'art. 1 del RD Llei 11/1998 de 4 de setembre i en la disposició addicional segona de la Llei 12/2001 de 9 de juliol, als contractes d'interinitat celebrats amb persones desocupades per substituir les treballadores, a les sòcies treballadores o sòcies de treball de societats cooperatives i a les treballadores autònomes que es trobin en situació de suspensió de contracte per risc durant l'embaràs i durant la lactància natural. Aquesta bonificació s'aplica també a les cotitzacions per les treballadores, sòcies treballadores o sòcies de treball de les socie-

17 Els art. 53 i 54 de l'ET recullen noves situacions de nul·litat per als supòsits de suspensió per risc durant l'embaràs i durant la lactància natural.

18 Recollit a: Llei 3/2007 per a la igualtat efectiva de dones i homes. Disposició addicional quinzena i disposició addicional setzena i Llei 2/2008 de 23 de desembre de pressupostos generals de l'Estat. Disposició addicional setena. Reducció en la cotització a la Seguretat Social en els supòsits de canvi de lloc de treball per risc durant l'embaràs o durant la lactància natural, així com en els supòsits de malaltia professional.

tats cooperatives, substituïdes mitjançant aquests contractes d'interinitat bonificats durant la situació de risc durant l'embaràs i durant la lactància natural. Igualment les treballadores incloses en un règim de Seguretat Social propi de treballadors autònoms, substituïdes en aquesta situació per contractes d'interinitat bonificats es veuran beneficiades per la bonificació del 100 per 100 de la quota que resulti d'aplicar sobre la base mínima o fixa que correspongui al tipus de cotització establert com a obligatori.

Aquesta bonificació només s'aplicarà mentre coincideixin en el temps la suspensió del contracte per risc durant l'embaràs i durant la lactància natural de la treballadora afectada i el contracte d'interinitat de la persona substituïda.

En els supòsits en què, per raó de risc durant l'embaràs o risc durant la lactància natural, la treballadora, en virtut del que preveu la LPRL, sigui destinada a un lloc compatible amb el seu estat, s'aplicarà pel que fa a les quotes meritades durant el període de permanència en el nou lloc de treball o funció, una reducció, a càrrec del Pressupost de la Seguretat Social, del 50 per cent de l'aportació empresarial en la cotització a la Seguretat Social per contingències comunes.

Aquesta mateixa reducció serà aplicable en els termes i condicions que reglamentàriament es determinin, en aquells casos en què, per raó de malaltia professional, es produeixi un canvi de lloc de treball en la mateixa empresa o l'acompliment, en una altra diferent, d'un lloc de treball compatible amb l'estat de la treballadora.

MARC NORMATIU BÀSIC

5

Constitució Espanyola

- Article 15** Dret fonamental a la vida i a la integritat física i moral.
- Article 43** Dret constitucional a la protecció de la salut.
- Article 40.2** Els poders públics han de vetllar per la seguretat i la higiene en el treball.
- Article 9.2** Correspon als poders públics promoure les condicions perquè la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en què s'integra siguin reals i efectives, així com remoure els obstacles que n'impedeixin o en dificultin la plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social.

Directiva 92/85/CEE, relativa a l'aplicació de mesures per promoure la millora de la seguretat i de la salut en el treball de la treballadora embarassada, que hagi parit o en període de lactància.

És la principal peça normativa relativa a la prevenció dels riscos per a la maternitat. Estableix els criteris de referència per promoure la prevenció i protecció de la salut davant dels riscos per a la reproducció i la maternitat i una clara definició de les possibles situacions en relació amb la protecció de l'embaràs i la lactància. També inclou una relació no exhaustiva dels agents, els procediments i les condicions de treball de risc.

La Directiva 92/85/CEE, distingeix tres situacions en relació amb la protecció de la maternitat:

- **Treballadora embarassada:** qualsevol treballadora embarassada que comuniqui el seu estat a l'empresa, d'acord amb les legislacions o pràctiques estatals.
- **Treballadora que hagi parit:** qualsevol treballadora que hagi parit, en el sentit de les legislacions o pràctiques estatals, que comuniqui el seu estat a l'empresa, d'acord amb aquestes legislacions o pràctiques.
- **Treballadora en període de lactància:** qualsevol treballadora en període de lactància, en el sentit de les legislacions o pràctiques estatals, que comuniqui el seu estat a l'empresa, d'acord amb aquestes legislacions o pràctiques¹⁹.

El nostre ordenament no preveu expressament l'obligació de fer la comunicació a l'empresa. No obstant això, per poder reconèixer la seva situació legalment i exigir l'adopció de mesures oportunes, és necessària la comunicació a l'empresa de l'estat de gestació o de lactància natural de la treballadora.²⁰

La Directiva ha estat transposada a la normativa espanyola mitjançant la següent normativa:

La Llei 31/1995 de prevenció de riscos laborals (LPRL), assenyalada que forma part del dret de protecció de la salut i seguretat dels treballadors, la funció de procreació (tant d'homes com de dones) i la protecció de la maternitat (embaràs, part recent i lactància).

L'article 25 assenyalada l'obligació de protecció de la procreació de treballadores i treballadors i l'article 26 estableix les obligacions que ha de complir l'empresari per tal d'assegurar la protecció de la maternitat en el centre de treball. **L'Annex 1** inclou el text íntegre d'aquests articles.

¹⁹ A Espanya es protegeix expressament el període de lactància natural que s'estableix per a un període de 9 mesos.

²⁰ Vegeu l'apartat 4: Prestació per risc durant l'embaràs i durant la lactància natural. Procés i sol·licitud.

El Reial decret legislatiu 5/2000 de 4 d'agost, Text refós de la Llei d'infraccions i sancions en l'ordre social (Art. 13), estableix que l'incompliment de les normes específiques en matèria de protecció de la seguretat i salut de les treballadores durant els períodes d'embaràs i lactància, està tipificat com a infracció molt greu.

La Llei orgànica 3/2007 de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes, introdueix importants novetats legislatives:

- Estableix que s'integrarà el contingut dels Annexos de la Directiva 92/85/CE a la nostra normativa i s'elaboraran unes directrius sobre avaluació del risc²¹.
- Estableix millores en el règim jurídic de tutela i en la protecció social tant per a la situació de risc durant l'embaràs com per a la situació de risc durant la lactància natural. Així, reconeix expressament aquesta darrera com a causa de suspensió amb dret a prestació, incrementa el subsidi al 100% de la base reguladora de la incapacitat temporal per contingències professionals i elimina el període de carència exigít per a l'accés a la prestació, en considerar totes dues situacions contingències professionals.
- Estableix la nul·litat en els casos d'acomiadament per causes objectives i disciplinàries en els supòsits de suspensió del contracte per risc durant l'embaràs i la lactància natural, excepte que es declari la procedència de la decisió extintiva per motius no relacionats amb les situacions citades.

²¹ El RD 298/2009 de 6 marzo incorpora a nuestro ordenamiento los Anexos i queda pendiente la elaboració de una guia que tiene que desarrollar el Ministerio de treball per a orientar l'avaluació del risc durant l'embaràs i la lactància.

- Quan el període de vacances fixat al calendari de l'empresa coincideixi en el temps amb una incapacitat temporal derivada d'embaràs, de part o de lactància natural, es tindrà dret a gaudir les vacances en una data diferent a la de la incapacitat temporal.
- Declara que qualsevol tracte desfavorable a les dones relacionat amb l'embaràs o la maternitat constitueix una discriminació directa per raó de sexe, i s'hi preveu el dret de la treballadora a ser indemnitzada adequadament pels perjudicis soferts arran de la discriminació citada.

REIAL DECRET 295/2009, de 6 de març, pel qual es regulen les prestacions econòmiques del sistema de la Seguretat Social per maternitat, paternitat, risc durant l'embaràs i risc durant la lactància natural²².

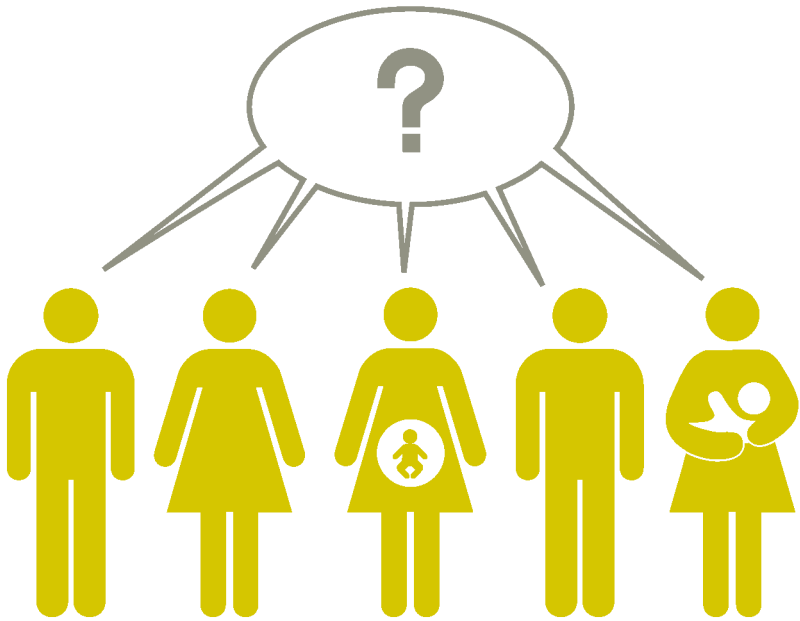
Aquest RD desenvolupa els drets reconeguts en matèria de seguretat social per la *Llei orgànica 3/2007 per a la igualtat efectiva de dones i homes*, i regula el procediment per a la sol·licitud i el reconeixement del subsidi per risc durant l'embaràs i la lactància natural.

²² Substitueix i deroga el RD 1251/2001 que desenvolupava la Llei 39/1999 per a la conciliació de la vida laboral i familiar de les persones treballadores.

REIAL DECRET 298/2009, de 6 de març, pel qual es modifica el Reial decret 39/1997, de 17 de gener, pel qual s'aprova el Reglament dels serveis de prevenció, en relació amb l'aplicació de mesures per promoure la millora de la seguretat i de la salut en el treball de la treballadora embarassada, que hagi parit o en període de lactància.

El RD incorpora al nostre ordenament els Annexos de la Directiva 92/85 sobre l'aplicació de mesures per promoure la millora de la seguretat i salut en el treball de les treballadores embarassades que hagin parit o estiguin en període de lactància. Estableix una llista no exhaustiva de riscos que s'han d'avaluar o que estan prohibits durant l'embaràs y la lactància.

DUBTES FREQUENTS

6

Què ha de fer la treballadora quan hi hagi riscos per a l'embaràs o la lactància natural?

- Sol·licitar al professional mèdic del sistema públic de salut un informe que certifiqui l'embaràs o la lactància natural.
- Comunicar la situació d'embaràs o lactància natural a l'empresa i a les persones amb responsabilitat en prevenció de riscos laborals i als delegats i a les delegades de prevenció.
- Sol·licitar per mitjà de la representació legal dels treballadors l'avaluació de riscos i l'eventual existència de riscos per a l'embaràs o la lactància en el lloc de treball, així com les mesures de prevenció previstes.
- Sol·licitar a l'empresa l'eliminació dels riscos, o si escau, el canvi de lloc de treball. Si no hi ha lloc alternatiu, se sol·licitarà la suspensió en el lloc de treball i la prestació de risc durant l'embaràs o durant la lactància natural.

Per qué ha de comunicar la dona embarassada o lactant el seu estat a l'empresa?

El nostre ordenament no contempla expressament l'obligació de fer-ne la comunicació a l'empresa. Tanmateix, per poder reconèixer-li la situació legalment i exigir l'adopció de les mesures adients, cal comunicar a l'empresa l'estat de gestació o de lactància natural de la treballadora.

L'empresari té l'obligació d'actuar a partir del moment que té coneixement de la situació d'embaràs o de lactància natural. En aquest sentit s'han manifestat diverses resolucions de tribunals superiors de Justícia.

Per tant,

- **NO** hi ha obligació legal de fer-ho, però sindicalment es recomana comunicar la situació a l'empresa per escrit, per assegurar i reforçar la protecció davant del risc.
- Aquesta comunicació es pot fer directament a l'empresa o fer-la a través del delegat o de la delegada de prevenció.

A l'annex 4 hem inclòs un model de comunicació.

Què es la Prestació per risc d'embaràs i de lactància natural?

És una suspensió temporal del contracte de treball amb dret a la prestació econòmica del 100% de la base reguladora per a accidents de treball i malalties professionals. El dret a aquesta prestació es produeix front a l'existència de riscos laborals per a la salut de la treballadora embarassada, de la lactant o de la seva descendència, i a l'empresa no existeix la possibilitat d'eliminar el risc o un canvi de lloc de treball. Per tant aquesta prestació es considera una contingència professional.

Qui gestiona la prestació de risc per embaràs o en període de lactància?

Des de la Llei d'igualtat de l'any 2007, desenvolupada pel Reial decret 295/2009 de 6 de març, aquestes prestacions les gestiona l'entitat que té encomanada la gestió i la prestació de la contingència professional. Actualment, a Espanya, en el 95 % dels casos, són les mútues d'accident de treball i malalties professionals de la seguretat social (MATEPSS). Per això és fonamental que la MATEPSS no posi en dubte que aquesta presta-

ció és una contingència professional i no de *malaltia comuna*. En aquest cas la treballadora no està malalta, només està embarassada, però necessita unes condicions: de treball segures, que l'empresa no les hi pot proporcionar.

Com es gestiona la prestació de risc per embaràs o en període de lactància?

Per a la sol·licitud de la prestació per risc durant l'embaràs i la lactància natural s'ha de fer servir el document estàndard de la mútua a la qual està afiliada l'empresa. Aquest document ha d'estar a disposició de la treballadora en el moment que el requereixi.

Qui expedeix el certificat mèdic d'embaràs? I què ha de contenir?

El certificat mèdic l'expedeix el metge de capçalera o el ginecòleg del sistema públic de salut.

Aquest document certifica la situació d'embaràs o de lactància natural de la treballadora, així com la previsió de la durada.

De vegades, la Mútua proporciona a la treballadora embarassada un document a emplenar pel metge d'atenció primària i / o ginecòleg del Servei Públic de salut. La complementació d'aquest document no és necessària ni obligatòria ja que el sistema públic utilitza els seus propis suports de comunicació.

Què cal fer si la mütua requereix a la treballadora embarassada per a una revisió mèdica prèvia a la concessió de la prestació?

Es pot donar el cas que la mütua requereixi a la treballadora embarassada per sotmetre's a una revisió mèdica prèvia a la tramitació de la prestació, que consisteix en una analítica de sang i una ecografia, per confirmar que l'embaràs de la treballadora és "normal".

La treballadora NO TÉ L'OBLIGACIÓ DE SOTMETRE'S A CAP EXAMEN MÈDIC previ de la mütua. És el lloc de treball el que està malalt i NO la persona que l'ocupa. Amb el certificat del metge del servei públic de salut, en què es fa constar que la treballadora té un embaràs sense risc, n'hi ha prou.

Què s'ha de fer en cas que la mütua rebutgi la sol·licitud de prestació, per no reconèixer l'existència d'algun risc per a la treballadora embarassada, que ha parit de fa poc o en període de lactància natural?

És possible que el Servei de Prevenció o la mütua no reconeguin una situació de risc per l'embaràs o la lactància natural. De fet, l'associació de mútues AMAT²³ ha distribuït entre els metges de les seves mútues un protocol que no inclou riscos importants per a l'embaràs i la lactància.

Per la seva banda, l'INSS ha remès a les mútues un document de la Societat Espanyola de Ginecologia i Obstetrícia (SEGO) sobre riscos per a l'embaràs i un altre fet per l'Associació Espanyola de Pediatria (AEP) sobre riscos durant la lactància natural.²⁴ La Direcció General d'Ordenació de la Seguretat Social ha avalat aquests dos documents indicant a les mútues que serà aquest el que els ha de servir d'orientació.

²³ AMAT Protocolo de Valoración de los Riesgos profesionales a efectos de la Prestación de Riesgo durante el Embarazo y Riesgo en la Lactancia. Madrid, 11 de juliol de 2007.

²⁴ Si voleu ampliar la informació, consulteu l'apartat 3 de la guia.

En cas que no es reconegui una situació de risc per a l'embaràs o per a la lactància natural recomanem que s'acudeixi als gabinets de salut laboral i, si s'escau, als Serveis Jurídics del Sindicat, on valoraran la causa de denegació de la prestació i intentaran facilitar una solució per diferents procediments:

- Presentar una reclamació per escrit a la mútua, en què quedi constància del desacord i es demani expressament que es reconsideri la situació de risc durant l'embaràs i es gestioni com contingència professional.
- Com a alternativa, que no supleix els altres tràmits, però el complementa: l'ús de l'oficina virtual de reclamacions (<http://www.ovrmatepss.es/virtual/>). D'aquesta manera ens assegurem que la Direcció General d'Ordenació de la Seguretat Social està as-sabentada, tant del rebuig produït i de la corresponen reclamació i, a més, obliguem que la mútua con-testi per escrit en un termini no superior a 20 dies.
- Per garantir el bon desenvolupament de l'embaràs i de la lactància natural i que no pateixi un menys-capte irreparable, cal anar al metge de capçalera, exposar-li la situació i sol·licitar-li una baixa per malaltia comuna, mentre no es resol la reclamació a la mútua:
 - Presentar una reclamació prèvia a l'INSS, per-què quedi constància de l'actuació de la mútua en aquest cas i del nostre desacord.
 - Iniciar un procediment de determinació de con-tingència: Es presenta a l'INSS i el pot iniciar la Inspecció mèdica o la treballadora mateixa a través dels assessores del sindicat:

- Informar amb les dades concretes (sol·licitant a la treballadora el consentiment per a l'ús de les seves dades) els membres de CCOO en la Comissió de Control i Seguiment de la mútua que no concedeix la baixa per risc per embaràs o lactància natural.
- Denunciar la situació a la Inspecció de treball.
- Interposar les corresponents demandes judicials davant el jutjat social²⁵ competent en demanda del reconeixement del dret i de la prestació, la qual cosa pot incloure si escau les corresponents accions de protecció jurisdiccional dels drets fonamentals, si es considera que hi ha hagut una vulneració del dret fonamental a la integritat física i moral. (Art. 15 de la CE). Els incompliments de les obligacions en matèria de protecció de la salut de la dona embarassada, que hagi parit o en període de lactància i de la seva descendència, pot implicar la vulneració del dret a la igualtat i el dret a la vida i a la integritat física i moral reconeguts com a drets fonamentals a la nostra Constitució (articles 14 i 15 de la CE) (Sentència del Tribunal Constitucional 62/2007 de 27 de març de 2007).

²⁵ Article 12 LLEI ORGÀNICA 3 / 2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes. Tutela judicial efectiva. 1. Qualsevol persona podrà demanar dels tribunals la tutela del dret a la igualtat entre dones i homes, d'acord amb el que estableix l'article 53.2 de la Constitució, fins i tot després de la terminació de la relació en la qual suposadament s'ha produït la discriminació. Qualsevol ciutadà podrà demanar la tutela de les llibertats i drets reconeguts en l'article 14 i en la Secció 1ª del Capítol II davant els tribunals ordinaris per un procediment basat en els principis de preferència i sumarietat i, si escau, a través del recurs d'empara davant el Tribunal Constitucional.

I si la Mútua es nega a gestionar la Prestació de risc por embaràs o en període de lactància materna, després d'una situació de baixa?

Recordeu que el que assenyala la norma és:

1. Quan la treballadora es trobi en situació d'incapacitat temporal i, durant la mateixa, demani la prestació de risc durant l'embaràs, no és procedent el reconeixement, si escau, del subsidi, fins que s'extingeixi la situació d'incapacitat temporal.
2. Quan la treballadora es trobi en situació de risc durant l'embaràs i durant la mateixa demani la prestació per incapacitat temporal, no és procedent el reconeixement d'aquesta fins a la finalització de la situació de risc durant l'embaràs. Evidentment hi haurà el dret a les prestacions sanitàries.

I si la mútua continua negant-s'hi?

S'ha de responsabilitzar l'empresa en la qual la treballadora treballa, perquè adopti les corresponents mesures i evitar així la situació de desprotecció de la treballadora. L'empresa ha de pronunciar deixant clar que el centre de treball no disposa de llocs exempts de risc per a la treballadora en situació d'embaràs o lactància.

I si la mútua al-lega no tenir el certificat de l'empresa que diu que no hi ha llocs de treball exempts de risc?

Per iniciar el procediment és necessari que l'empresa reconegui que el lloc que ocupava la treballadora constitueix un risc en la situació actual (embaràs o lactància) i que no existeix un lloc alternatiu sense risc.

Si no ho fa així, l'actuació sindical passa per evidenciar aquesta realitat a través d'un comunicat a l'empresa demanant-li responsabilitats i actuacions immediates. Amb aquest comunicat iniciarà les accions davant la Inspecció de Treball i Seguretat Social (ITSS) o al jutjat social.

I si l'empresa reconeix que no té un lloc segur per a la treballadora embarassada però la mútua es nega a tramitar la prestació per risc?

Se li ha d'exigir que la negativa s'expressi per escrit a la treballadora de manera motivada (important per prendre mesures legals).

Igualment es recorrerà a la ITSS o al Jutjat social perquè es reconegui a la treballadora el dret a la suspensió per risc durant l'embaràs.

Hem de tenir en compte que els criteris que segueix la Inspecció de Treball per considerar adequada una suspensió de contracte per risc són els de la SEGO (Societat Espanyola de Ginecologia i Obstetrícia) i de l'AEP (Associació Espanyola de Pediatria), i que per a determinats casos (com manipulació, soroll, haver d'estar de peu dret...) marquen una setmana concreta de la gestació com a data idònia per suspendre l'activitat.

Hem de recordar que aquests criteris són merament orientatius i que la situació de cada treballadora ha de ser valorada individualment.

La mútua pot citar la treballadora mentre rep la prestació per risc durant l'embaràs o la lactància natural?

- La prestació de risc durant l'embaràs acabarà:
 - El dia abans que s'iniciï el permís per maternitat,
 - El dia de reincorporació de la treballadora a un lloc de treball compatible amb el seu estat,
 - Si hi ha Interrupció de l'embaràs, La treballadora està obligada a comunicar a l'entitat gestora qualsevol de les circumstàncies anteriors.
 - Mort de la beneficiària.

- La prestació de risc durant la lactància natural finalitzarà:
 - Quan el fill o la filla compleixi 9 mesos,
 - El dia de reincorporació de la treballadora a un lloc de treball compatible amb el seu estat,
 - Interrupció de la lactància natural,
 - Mort del nen o de la nena lactant, (La treballadora i l'empresa estan obligades a comunicar a l'entitat gestora qualsevol de les circumstàncies anteriors).
 - Mort de la beneficiària.

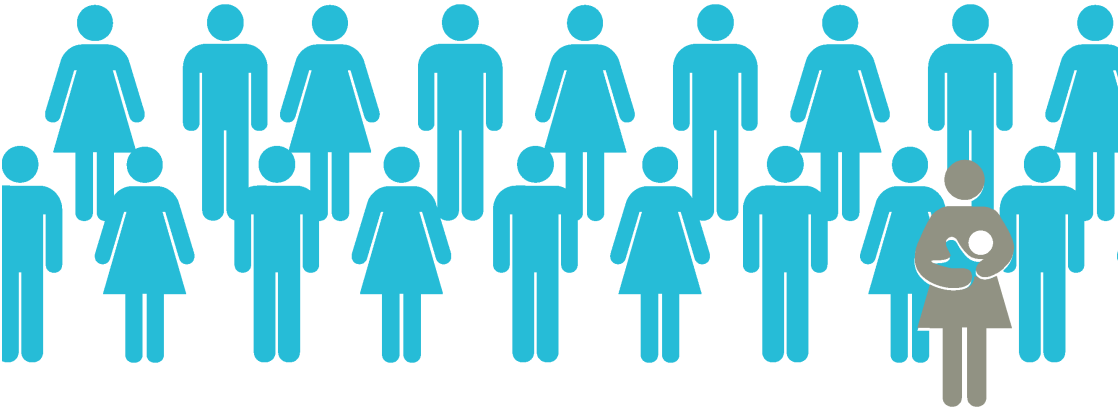
En algunes ocasions les mútues citen per a una revisió mèdica les treballadores per comprovar que persisteix la situació d'embaràs i de lactància materna, però aquesta comprovació no s'ha de fer amb una revisió mèdica, sinó aportant un informe del metge del sistema públic de salut que certifiqui la continuació de l'embaràs i la lactància materna. Cal recordar, que per iniciar la sol·licitud de la prestació, és el metge del sistema públic el que emet informe per certificar l'embaràs i la lactància natural.

En cas de l'extinció del contracte o la relació laboral, persisteix la prestació?

No. En cas que la treballadora acabi la vinculació amb l'empresa, per exemple, per tenir un contracte temporal, un contracte per obra i servei o un contracte fix discontinu en què acaba el temps d'activitat; automàticament cessa aquest tipus de prestació, ja que el contracte ja no estaria en suspensió, ni existeix un lloc de treball que propiciï el risc per a la gestació. Art 37 RD 293/2009.

Cal estar alerta ja que, si és un acomiadament motivat per l'embaràs, caldria litigar a la recerca de la nul·litat.

PROPOSTES PER A LA NEGOCIACIÓ COL·LECTIVA

7

La negociació col·lectiva és l'instrument més eficaç per a la millora de les condicions de treball i l'eliminació de les discriminacions, com ho reconeix expressament la Llei 3 / 2007 de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes "la negociació col·lectiva és el marc idoni per a la promoció de mesures concretes en favor de la igualtat a les empreses i com a instrument clau per actuar en la correcció de les desigualtats".

En l'àmbit de la prevenció de la salut laboral, la negociació col·lectiva és també la via essencial per a l'adequat compliment, desenvolupament i millora de la normativa existent en matèria de prevenció de riscos laborals, contribuint a garantir el compliment de la norma i cobrir els buits legals existents que afavoreixin i possibilitin una completa protecció.

En aquest apartat proposem algunes mesures que poden contribuir a incorporar la perspectiva de gènere a la negociació col·lectiva, en matèria de prevenció i intervenció per a la protecció de la salut de les treballadores durant l'embaràs i durant la lactància natural. Aquestes propostes prenen com a referència els criteris sindicals aprovats en matèria de seguretat i salut en el treball i els recollits en els Acords Interconfederals de Negociació Col·lectiva.

Aquesta publicació ens sembla una bona oportunitat per difondre, des d'una perspectiva de gènere, a més dels criteris relacionats amb la prevenció de riscos durant l'embaràs i la lactància natural, unes altres clàusules referents a les condicions de treball i la salut.

El pla de prevenció de riscos laborals, haurà de contenir, en primer lloc el compromís de la direcció de l'empresa i haurà de tenir en compte el conjunt de les condicions de treball d'homes i dones (segregació horitzontal i vertical)²⁶. Així mateix el Pla de

²⁶ La segregació ocupacional de les dones i homes per sectors i categories professionals, és una de les característiques que determina la relació del binomi condicions de treball i salut.

Prevenció, l'Avaluació de Riscos i la Planificació de l'Activitat Preventiva tindrà en compte les desigualtats socials i haurà de contemplar les diferències de gènere i la totalitat de riscos per a la salut (seguretat, agents químics, biològics i físics, riscos musculoesquelètics i psicosocials), per tal que les polítiques i pràctiques de prevenció donin resposta al conjunt de les condicions de treball d'homes i dones.

La identificació, avaluació i prevenció de riscos laborals haurà de definir les tasques i llocs de treball que puguin suposar un risc per a la reproducció, per a les dones embarassades o per a les dones en període de lactància natural i s'han d'establir les mesures preventives necessàries per eliminar el risc o controlar-lo sota condicions innòcues.

Elaborar amb la participació dels delegats i les delegades de prevenció un llistat de llocs de treball sense risc per l'embaràs i la lactància natural, a més dels llocs de treball exempts de risc per a la procreació. Aquesta informació, prèvia a possibles situacions d'embaràs i lactància natural, permetrà agilitzar els tràmits necessaris per a l'adaptació o el canvi de lloc de treball. És important tenir en compte que no s'ha de fer compatible treball i embaràs, ja que aniria en detriment de l'ocupació femenina. Es tracta de tenir preparades les alternatives abans que es produeixi la situació d'embaràs per tal que quan es posin en pràctica no causi cap perjudici ni a la treballadora ni a l'empresa, sinó que es tracti d'una pràctica automàtica.²⁷

²⁷ La suspensió serà l'última alternativa després d'esgotar les possibilitats de reavaluació del lloc i d'aplicació de mesures preventives i la de substitució en lloc sense risc.

Disposar d'un protocol d'actuació en les empreses que estableixi com actua a partir de la comunicació de la comunicació de l'estat d'embaràs o lactància natural. Aquest procediment s'ha d'acordar en el Comitè de Seguretat i Salut, o, en les empreses amb plantilles inferiors a 50 persones, amb els delegats i delegades de prevenció. Aquest procediment contemplarà obligatòriament: coordinació amb les empreses de treball temporal, contractes i subcontractes que actuïn en el centre de treball, criteris per a l'avaluació de riscos; tasques i llocs de treball amb risc i exempts de risc; procediment per al canvi de lloc de treball; procediment per a la sol·licitud de la prestació de contingència per risc durant l'embaràs i lactància natural; definició dels mecanismes de participació sindical, i mecanismes d'avaluació i redefinició del protocol.

Assegurar el compliment de la LPRL (article 26 de la Llei 31/1995 de Prevenció de Riscos Laborals, adaptació o canvi del lloc de treball-) perquè davant la impossibilitat d'eliminar el risc o trobar un lloc exempt de risc per a la salut la treballadora embarassada o en període de lactància natural, es passi a la suspensió del contracte amb reserva del lloc de treball.

Procediment de actuació per al canvi de lloc de treball. En el si del Comitè de Seguretat i Salut s'acordarà un procediment d'actuació per al canvi de lloc de treball davant de situacions de risc, per a l'embaràs i la lactància natural, l'eliminació de les quals no sigui possible. A les empreses de menys de 50 treballadores o treballadors, aquest acord es durà a terme entre les delegades i els delegats de prevenció i la direcció de l'empresa.

Difondre les reformes legislatives produïdes per la Llei 3 / 2007 de 22 març, per a la igualtat efectiva de dones i homes i el RD 295/2009 de 6 de març que la desenvolupa en matèria de prestacions de la Seguretat Social. Es tracta de reformes que estableixen millores dels drets de protecció social i tutela jurídica respecte al supòsit de suspensió de contracte per risc durant l'embaràs i durant la lactància natural (subsidi, eliminació del període de carència per accedir a la prestació, acomiadament nul per causes relacionades amb l'embaràs i la lactància natural, vacances, procediment per al reconeixement del dret, etc.).

Així mateix **difondre el RD 298/2009 de 6 de març** que incorpora al nostre ordenament els Annexos de la Directiva 92/85 del Consell sobre aplicació de mesures per promoure la millora de la seguretat i salut en el treball de les treballadores embarassades que hagin donat a llum o en període de lactància. RD que estableix una llista no exhaustiva de riscos que cal avaluar o que estan prohibits durant l'embaràs o la lactància natural.

A més, com a conseqüència de la recomanació del **Ministeri de Sanitat i Política Social** perquè a les empreses s'elaborin, juntament amb la representació dels treballadors, i es posin en marxa, plans davant de l'afecció pandèmica de la grip A: es fa especial referència en el model-guia en un apartat IV a l'especial dedicació per a la protecció de la salut de les treballadores i treballadors, de tal manera que s'ha d'organitzar el treball (textual guia) "de manera que es redueixi el nombre de treballadors exposats. Han de preveure especialment eventuais restriccions laborals en:

- *Treballadors especialment sensibles a la grip (grups de risc).*
- *Treballadores gestants o en període de lactància.*
- *Treballadors immunodeprimits."*

Altres actuacions sindicals: iniciatives per millorar les condicions de salut i treball de les dones. Centrant-se en dos àmbits d'actuació: A l'empresa i en l'estructura sindical.

A L'EMPRESA O CENTRE DE TREBALL:

La identificació, avaluació i prevenció dels riscos laborals incorporarà els riscos específics de gènere: l'assetjament sexual, els *sostres de vidre*, la doble presència i altres situacions de discriminació. Aquests riscos s'incorporaran a través de l'avaluació dels riscos psicosocials, escollint les metodologies que els contemplin com la ISTAS 21CopSoc.

Afavorir la participació activa de les treballadores en tot el procés preventiu, des de la identificació de riscos fins a la posada en marxa de mesures preventives i la necessària avaluació, compartint experiència i percepcions, per a la concreció de les reivindicacions i estratègies a desenvolupar per aconseguir-les.

EN EL SI DE LES NOSTRES ORGANITZACIONS SINDICALS:

Millorar la formació i la sensibilització, en matèria d'igualtat d'oportunitats i tracte entre dones i homes, de la representació legal de treballadores i treballadors i dels delegats i delegades de prevenció, que reforci i afavoreixi l'adequada identificació i incorporació, als plans de prevenció, dels riscos relacionats amb l'embaràs i la lactància natural.

Impulsar la presència de dones com a delegades de prevenció per a formar part dels comitès de seguretat i Salut i per a la Representació Legal de les treballadores i els treballadors.

INFORMACIÓ PRÀCTICA SOBRE ELS ASPECTES TRACTATS A LA GUIA | BIBLIOGRAFIA

8

Drets de les dones treballadores:

- Secretaries de la Dona de territoris i federacions de CCOO
<http://www.ccoo.es/cscceo>
 - Ministeri de Treball i Afers Socials
<http://www.mtin.es>
 - Institut de la Dona
<http://www.mtas.es/mujer>
-

Riscos per a la salut i com prevenir-los:

- Gabinet de Salut laboral dels territoris i federacions de CCOO
<http://www.ccoo.es/cscceo>
 - INSHT
<http://www.insht.es>
 - Institut Sindical de Treball, Ambient i Salut (ISTAS)
<http://www.istas.ccoo.es>
-

Prestacions per risc durant l'embaràs i risc durant la lactància natural:

- Institut Nacional de Seguretat Social
www.seg-social.es
 - Centres d'Atenció i Informació de Seguretat Social (CAISS)
900 166 565
 - Pràcticament totes les mútues tenen publicats als seus webs els protocols que utilitzen. Pots accedir als diversos webs a partir de l'Associació de Mútues de Treball
<http://www.amat.es>
-

Lactància materna:

- Comitè de Lactància Materna de l'Associació Espanyola de Pediatria
<http://www.aeped.es/lactanciamaterna/index.htm>
- Grups de suport a la lactància materna
<http://www.aeped.es/lactanciamaterna/grupos.htm>

BIBLIOGRAFIA

- Asociación Española de Pediatría (AEP). Orientaciones para la valoración del riesgo laboral durante la lactancia natural. 2008
- CCOO USMR. (Secretaría de Salud Laboral). Guía en Prevención de Riesgos Laborales, reproducción y maternidad. 2007
- CCOO. de Castilla y León (Secretaría de Salud Laboral). Guía sobre Riesgos Laborales durante el embarazo. 2007
- CCOO de Navarra (Gabinete de Salud Laboral). Guía de Protección de la maternidad en el ámbito laboral. Conozcamos nuestros riesgos. 2007.
- CCOO Aragón (Secretaría de Salud Laboral). Cuaderno sindical. Protección de la maternidad en el ámbito laboral. 2007
- CCOO (Secretaría confederal de la Mujer y Gabinete Jurídico confederal) Manual para delegadas y delegados: Ley para la igualdad efectiva de Mujeres y Hombres/Guía para el diagnóstico, negociación y aplicación de medidas y planes de igualdad. CCOO, Septiembre 2007.
- CCOO (Secretaría Confederal de la Mujer). La acción Sindical frente al acoso sexual. Guía Sindical. 2008.
- Comunicación de la Comisión COM (2000) 466 final, de 5 de octubre de 2000, sobre las directrices para la evaluación de los agentes químicos, físicos y biológicos, así como los procedimientos industriales considerados peligrosos para la salud o la seguridad de la trabajadora embarazada, que haya dado a luz recientemente o en periodo de lactancia.
- Comunicación de la Comisión COM (2001) 262 final, de 14 de Junio de 2001, sobre la estrategia comunitaria en materia de alteradores endocrinos-sustancias de las que se sospecha interfieren en los sistemas hormonales de seres humanos y animales-COM (1999) 706.
- Departamento de Salud y Consumo del Gobierno de Aragón. Guía de lactancia materna. 2007.
- Instituto de la Mujer. Guía para la negociación colectiva en materia de riesgos laborales para la reproducción y la maternidad. 2002.
- INSHT, Notas técnicas de prevención:
 - NTP 245: Sustancias químicas y efectos sobre la reproducción humana.
 - NTP 413: Carga de trabajo y embarazo.
 - NTP 414: Reproducción: fuentes de información.

- NTP 542: Tóxicos para la reproducción femenina.
- NTP 612: Protección y promoción de la salud reproductiva: funciones del personal sanitario del servicio de prevención.
- NTP 664: Lactancia materna y vuelta al trabajo.

- Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales (MTAS). Guía de buenas prácticas para la mejora de la seguridad y la salud en el trabajo por razones de reproducción y maternidad. Instituto de la Mujer. 2002.
- Sociedad Española de Ginecología y Obstetricia (SEGO). Orientaciones para la valoración del riesgo laboral y la incapacidad temporal durante el embarazo. 2008.

Annex 1

LLEI 31/1995 **de prevenció de Riscos Laborals** **[LPRL]**

(Modificada per la Llei 39/1999, de 5 de novembre, per promoure la conciliació de la vida familiar i laboral de les persones treballadores i la Llei orgànica 3/2007 de 22 de març per a la igualtat efectiva d'homes i dones)

Article 25.2 Protecció de treballadors especialment sensibles a determinats riscos

De la mateixa manera, l'empresari ha de tenir en compte en les avaluacions els factors de risc que puguin incidir en la funció de procreació dels treballadors i treballadores, en particular a causa d'exposició a agents físics, químics i biològics que puguin exercir efectes mutagènics o de toxicitat per a la procreació, tant en els aspectes de la fertilitat com del desenvolupament de la descendència, per tal d'adoptar les mesures preventives que calgui.

Article 26. Protecció de la maternitat

1. L'avaluació dels riscos a què es refereix l'article 16 d'aquesta Llei ha de comprendre la determinació de la naturalesa, el grau i la durada de l'exposició de les treballadores en situació d'embaràs o part recent a agents, procediments o condicions de treball que puguin influir negativament en la salut de les treballadores o del fetus, en qualsevol activitat susceptible de presentar un risc específic. Si els resultats de l'avaluació revelen un risc per a la seguretat i la salut o una possible repercussió sobre l'embaràs o la lactància d'aquestes treballadores, l'empresari ha d'adoptar les mesures necessàries per evitar l'exposició a aquest risc, per mitjà d'una adaptació de les condicions o del temps de treball de la treballadora afectada.

Aquestes mesures han d'incloure, quan sigui necessari, la no realització de treball nocturn o de treball a torns.

2. Quan l'adaptació de les condicions o del temps de treball no sigui possible o, a pesar d'aquesta adaptació, les condicions d'un lloc de treball puguin influir negativament en la salut de la treballadora embarassada o del fetus. I així ho certifiquin els Serveis Mèdics de l' Institut Nacional de la Seguretat Social o de les Mútues, en funció de l'entitat amb la que l'empresa tingui concer-

tada la cobertura dels riscos professionals, amb l'informe del metge del Servei Nacional de la Salut que assisteixi facultativament la treballadora, aquesta haurà d'ocupar un lloc de treball o funció diferent i compatible amb el seu estat. L'empresari haurà de determinar, amb **prèvia consulta als representants dels treballadors**, la relació dels llocs de treball exempts de riscos a aquests efectes.

El canvi de lloc o funció s'ha de dur a terme de conformitat amb les regles i criteris que s'apliquin en els supòsits de mobilitat funcional i ha de tenir efectes fins al moment en què l'estat de salut de la treballadora permeti la seva reincorporació a l'anterior lloc.

En el cas que, fins i tot aplicant les regles assenyalades en el paràgraf anterior, no existeixi un lloc de treball o funció compatible, la treballadora pot ser destinada a un lloc no corresponent al seu grup o categoria equivalent, si bé conserva el dret al conjunt de retribucions del seu lloc d'origen.

3. Si aquest canvi de lloc no és tècnicament o objectivament possible, o no es pot exigir raonablement per motius justificats, es pot declarar el pas de la treballadora afectada a la situació de suspensió del contracte per risc durant l'embaràs, contemplada en l'article 45.1.d de l'Estatut de Treballadors, durant el període necessari per a la protecció de la seva seguretat o de la seva salut i mentre persisteixi la impossibilitat de reincorporar-se al seu lloc anterior o a un altre lloc compatible amb el seu estat.

4. El que es disposa en els números 1 i 2 d'aquest article també és d'aplicació durant el període de lactància natural, si les condicions de treball poden influir negativament en la salut de la dona o del fill i així ho certifiquin els Serveis Mèdics de l'Institut Nacional de la Seguretat Social o de les Mútues, en funció de l'entitat amb la que l'empresa tingui concertada la cobertura dels riscos professionals, amb l'informe del metge del Servei Nacional de Salut que assisteixi facultativament la treballadora o el seu fill.

Podrà també declarar-se el pas de la treballadora afectada a la situació de suspensió del contracte per risc durant la lactància natural de fills menors de 9 mesos contemplada a l'article 45.1d de l'Estatut dels Treballadors, si es donen les circumstàncies previstes al número 3 d'aquest article.

Les treballadores embarassades tenen dret a absentar-se del treball, i a ser remunerades en aquesta situació, per fer-se exàmens prenats i practicar tècniques de preparació al part, amb previs avís a l'empresari i justificació de la necessitat de fer-ho dintre de la jornada de treball.

Annex 2

TAULA DE RISCOS PER A LA REPRODUCCIÓ

Factors de RISC	Danys a la funció reproductora d'HOMES	Danys a la funció reproductora de DONES
Xocs, vibracions o moviments:	Les vibracions mecàniques incrementen la freqüència de problemes en el semen.	Disminució de la fertilitat.
Soroll		Ambients molt sorollosos poden produir una disminució de la fertilitat.
Radiacions ionizants	Depenent de la dosi pot provocar des d'una disminució transitòria de l'excreció d'espermatozous fins a una esterilitat permanent.	Danys als òvuls
Radiacions no ionizants	<p>L'exposició a ultrasons provoca un augment de la temperatura local que produeix una disminució en la motilitat i en el nombre d'espermatozoides. Els testicles són molt sensibles a l'exposició a microones i radiofreqüències, produint una hipertèrmia que provoca alteracions en la fertilitat.</p> <p>Hi ha estudis, molt controvertits, que demostren que l'exposició a camps electromagnètics està associada a un increment de leucèmia i neuroblastomes en la descendència.</p>	

Agents físics

	Factors de RISC	Danys a la funció reproductora d'HOMES	Danys a la funció reproductora de DONES
Agents físics	Fred o calor extrems	Les temperatures elevades poden afectar la morfologia dels espermatozoides i disminuir-ne la motilitat i el nombre.	
	Treball en atmosferes de sobrepressió elevada		
Agents biològics	Rubèola		Alteracions en la fertilitat
Agents químics	Substàncies tòxiques per a la reproducció etiquetades amb les frases R60 Pot perjudicar la fertilitat R62 Possible risc de perjudicar la fertilitat	L'exposició a algunes substàncies químiques poden alterar la formació dels espermatozoides (mutacions de gens, alteracions cromosòmiques, espermatozoides morfològicament alterats...).	Alteracions en la fertilitat
	Substàncies mutàgenes (R46, R68)	Les substàncies mutagèniques poden afectar la reproducció, ja que els efectes es transmeten a la descendència o en condicionen la viabilitat.	Les substàncies mutagèniques poden afectar la reproducció, ja que els efectes es transmeten a la descendència o en condicionen la viabilitat.

	Factors de RISC	Danys a la funció reproductora d'HOMES	Danys a la funció reproductora de DONES
Agents químics	Disruptors endocrins	Reducció de la qualitat i número d'espermatozoides.	
	Substàncies(R39)	Poden ocasionar efectes irreversibles molt greus.	Poden ocasionar efectes irreversibles molt greus.
Agents ergonòmics	Activitats que es fan en posició asseguda	La posició asseguda dels conductors augmenta la temperatura local als testicles, i en disminueix la motilitat i el nombre d'espermatozoides.	
Agents psicosocials	Horaris de treball inadequats (treball de torns, nocturn o prolongacions de jornada,...) Treball aïllat	Demandes de treball elevades poden originar estrès, la qual cosa disminueix el desig sexual.	Demandes de treball elevades poden originar estrès, la qual cosa disminueix el desig sexual i produeix alteracions del cycle menstrual.
	Exposició a riscos psicosocials i treballs d'alta tensió		

Annex 3

TAULA DE RISCOS PER A L'EMBARÀS I LA LACTÀNCIA

La següent taula inclou, de forma no exhaustiva, alguns dels riscos i factors de risc laborals que poden suposar un risc per a la salut de les dones embarassades, que han parit recentment o en període de lactància. Recull els riscos inclosos en la en el **RD 298/2009** que conté al seu torn la llista no exhaustiva de riscos que s'han d'avaluar durant l'embaràs i la lactància, les directrius de la **Comissió Europea COM (2000) 466 final**, les orientacions de la **Societat Espanyola de Ginecologia i Obstetrícia (SEGO)** i de l'Associació Espanyola de Pediatria (AEP), les Guies de bones pràctiques editades pel **Ministeri de Treball i Afers Socials**. Finalment, recull també les recomanacions de **Comissions Obreres**.

AGENTS FÍSICOS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
<p>Xocs, vibracions o moviments:</p>	<p>L'exposició freqüent a xocs, és a dir, a cops violents i sobtats o vibracions de baixa freqüència, per exemple conduir o desplaçar-se en vehicles tot terreny, o un moviment excessiu, poden augmentar el risc d'avortament. L'exposició prolongada a vibracions a tot el cos pot augmentar el risc de part prematur o de baix pes en néixer.</p>	<p>RD 298/2009: avaluar el risc.</p> <p>CCOO: prohibir-ne l'exposició des que es conegui l'embaràs fins als 7 mesos després del part.</p>

AGENTS FÍSICS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
Soroll	<p>L'oïda de la treballadora embarassada i del fetus és molt sensible als sorolls. Poden produir danys irreversibles per exposició aguda d'intensitat acústica momentàniament alta o per exposició perllongada a llarg termini. Els resultats negatius s'afegeixen als que es produeixen per altres situacions, els quals poden provocar estrès amb potencial influència en els canvis hormonals, el cor i la circulació sanguínia, augment de la pressió arterial i la fatiga. L'exposició prenatal al soroll pot provocar baix pes en néixer.</p>	<p>RD 298/2009: avaluar el risc.</p> <p>SEGO: En condicions: de soroll excessiu (més de 80 dB) s'ha de retirar la dona embarassada a partir de la setmana 20 o 22 de gestació.</p> <p>CCOO: prohibir-ne l'exposició des que es conegui l'embaràs (>80dBA) fins als 7 mesos després del part.</p>

AGENTS FÍSICS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
<p>Radiacions ionitzants</p>	<p>L'exposició a les radiacions ionitzants comporta riscos per al fetus. Els efectes poden ser aguts (malaltia radiant, danys cutanis) i crònics (càncer, danys en material genètic). Si una mare en període de lactància manipula líquids o pols radioactius, el seu fill podria estar exposat, en particular a través de la contaminació de la pell de la mare. Així mateix, la contaminació radioactiva inhalada o ingerida per la mare pot transmetre a la llet o, a través de la placenta, al fetus.</p>	<p>RD 298/2009: Prohibida l'exposició d'embarassades.</p> <p>AEP: prohibir-ne l'exposició a lactants.</p> <p>CCOO: prohibir-ne l'exposició a dosis superiors a les admissibles per a la població general des que es conegui l'embaràs fins als 7 mesos després del part i mentre duri la lactància natural.</p>

AGENTS FÍSICS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
<p>Fred o calor extrems</p>	<p>L'elevació de la temperatura corporal d'embarassades en 1,5 ° C, per sobre la temperatura regular suposa un risc important per i desenvolupament embrionari i fetal.</p> <p>Les embarassades presenten una tolerància menor a la calor i són més propenses als desmaís o l'estrès a causa de la calor. Els problemes vasculars poden reduir l'aportació d'oxigen al fetus, la qual cosa pot causar danys congènits i fins i tot la mort.</p> <p>La lactància pot veure's perjudicada a causa de la deshidratació provocada per la calor.</p> <p>El treball en condicions de fred extrem pot ser perillós per a la dona embarassada i per al fetus. El risc augmenta particularment en cas de canvis bruscos de temperatura.</p>	<p>RD 298/2009: avaluar el risc.</p> <p>SEGO: Retirar la treballadora dels llocs de treball amb temperatures superiors a 36° C o inferiors a 0° C.</p> <p>Garantir l'adequada hidratació de les dones lactants.</p> <p>CCOO: prohibir-ne l'exposició des que es conegui l'embaràs fins als 7 mesos després del part.</p>

AGENTS FÍSICS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
<p>Treball en atmosferes de sobrepressió elevada, per exemple en locals de pressió o durant activitat de submarinisme</p>	<p>Aire comprimit: Les persones que treballen en recintes d'aire comprimit corren el perill de contraure la malaltia del bus. Aquest risc augmenta lleugerament en el cas de les dones que han donat a llum recentment.</p> <p>Les embarassades corren un risc més gran de veure's afectades per la malaltia de descompressió, la teràpia de la qual és molt perjudicial per al fetus.</p> <p>Les millors lactants tindran dificultats pràctiques per treballar en un recinte d'aire comprimit.</p>	<p>RD 298/2009: Prohibida l'exposició d'embarassades</p> <p>CCOO: prohibir-ne l'exposició des que es conegui l'embaràs fins als 7 mesos després del part.</p>

AGENTS BIOLÒGICS

1. Agent biològic del grup 1 és l'agent amb escassa probabilitat de causar malaltia en els éssers humans;
2. Agent biològic del grup 2 és el que pot causar una malaltia en els éssers humans i pot suposar un perill per als treballadors i les treballadores, és poc probable que es propagui a la col·lectivitat; hi ha generalment profilaxi o tractaments eficaços;
3. Agent biològic del grup 3 és un agent que pot causar una malaltia greu en els éssers humans i presenta un seriós perill per als treballadors i les treballadores, existeix el risc que es propagui a la col·lectivitat; hi ha generalment profilaxi o tractaments eficaços;
4. Agent biològic del grup 4 és un agent que causa una malaltia greu en els éssers humans i suposa un seriós perill per als treballadors i les treballadores; hi ha moltes probabilitats que es propagui a la col·lectivitat, no hi ha generalment profilaxi o tractament eficaços.

AGENTS BIOLÒGICS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
<p>Agents biològics dels grups 2, 3 i 4</p>	<p>Molts agents biològics dels tres grups de risc esmentats poden afectar el fetus en cas d'infecció de la mare durant l'embaràs. Aquests agents es poden transmetre a través de la placenta quan el nen està a l'úter, o durant o després del part, per exemple a través de la lactància o a través del contacte físic proper entre la mare i la seva descendència.</p> <p>Exemples d'agents que podrien infectar al nen per una d'aquestes vies són: l'hepatitis B, l'hepatitis C, l'HIV (virus de la SIDA), l'herpes, la tuberculosi, la sífilis, la varicel·la i el tifus. En certes professions (Ex. microbiòlegs, personal sanitari, personal de neteja, docents, etc.) Hi ha més riscos d'infecció.</p>	<p>RRD 298/2009: Prohibida l'exposició d'embarassades a Toxoplasma.</p> <p>Virus de la rubèola, avaluació del risc d'exposició d'embarassades i lactants a uns altres agents.</p> <p>CCOO: és prohibida l'exposició des que es coneix l'embaràs fins a 7 mesos després del part i mentre duri la lactància a agents del grup 2 si les mesures terapèutiques poden tenir efectes tòxics i a tots els agents dels grups 3 i 4.</p>

AGENTS QUÍMICS

Els agents químics poden entrar en l'organisme per diferents vies: inhalació, ingestió, penetració o absorció cutània. Poden afectar la salut de la dona embarassada, danyar el desenvolupament embrionari i fetal i danyar la salut dels fills i les filles de treballadores exposades a causa de l'exposició prenatal o durant la lactància. S'inclou una relació no exhaustiva d'alguns grups de substàncies que poden provocar danys en embarassades, lactants i en la seva descendència.

Les mesures preventives generals que caldria adoptar haurien de ser:

- Identificació de totes les substàncies presents en els llocs de treball, ja sigui com a components de matèries primeres, productes acabats, residus, emissions o abocaments.
- Identificació dels riscos de les substàncies identificades.
- Eliminar les substàncies més perilloses.
- Realitzar avaluacions tècniques dels riscos no eliminats.
- Informació i formació de treballadors.
- Vigilància de la salut i el medi ambient.

RD 363/1995²⁸, RD 374/2001²⁹, Reglamento (CE) 1907/2006.³⁰

²⁸ RD 363/1995, pel qual es regula la Notificació de Substàncies Noves i Classificació, Envasat i Etiquetatge de Substàncies Perilloses.

²⁹ 374/2001 sobre la protecció de la salut i seguretat dels treballadors contra els riscos relacionats amb els agents químics durant el treball

³⁰ Reglament (CE) 1907/2006 sobre el registre, l'avaluació, l'autorització i la restricció de substàncies i preparats químics (REACH).

AGENTS QUÍMICS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
<p>Substàncies cancerígenes i mutàgenes (etiquetades amb les frases R40, R45, R46, R49 segons RD 363/1995 i H350, H350i, H351 i H340, 341 segons Reglament 1252/2008)</p>	<p>Una substància cancerígena o carcinògena és aquella que pot ocasionar càncer o incrementar-ne la incidència. Mutàgens són les substàncies i preparats que puguin produir alteracions genètiques hereditàries o augmentar-ne la freqüència.</p>	<p>RD 298/2009: Prohibida l'exposició d'embarassades i lactants a cancerígens sense valor límit d'exposició professional (Taula II de la relació de VLE publicada per l'INSHT. Avaluació del risc de la resta de cancerígens.</p> <p>SEGO i AEP: apartar la treballadora embarassada i lactant de treballs amb presència de cancerígens.</p> <p>CCOO: Prohibir l'exposició a qualsevol agent cancerigen des que es coneix l'embaràs fins als 7 mesos després del part i mentre duri la lactància.</p>

AGENTS QUÍMICS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
<p>Substàncies tòxiques per a la reproducció (etiquetades amb les frases R60, R61 R62, R63, R64 i R33)</p>	<p>Poden produir efectes negatius no hereditaris en la descendència o augmentar-ne la freqüència, o afectar de forma negativa la funció o la capacitat reproductora. Estan classificades amb les següents frases de risc: R60: pot perjudicar la fertilitat R61: pot causar danys al fetus R62: possible risc de perjudicar la fertilitat R63: possible risc de dany per al fetus R64: pot perjudicar als nens alimentats amb llet materna R33: Perill d'efectes acumulatius.</p>	<p>RD 298/2009: Prohibida l'exposició d'embarassades a substàncies etiquetades R60 i R61, pel RD 363/1995 o H360F, H360D, H360FD, H360Fd i H360Df pel Reglament 1272/2008. Prohibida l'exposició de lactants a substàncies etiquetades R64 pel RD 363/1995 o H362 pel Reglament 1272/2008. Avaluació de risc d'exposició a la resta.</p> <p>SEGO i AEP: apartar la treballadora embarassada i lactant de treballs amb presència de substàncies tòxiques per a la reproducció.</p> <p>CCOO: prohibir-ne l'exposició des que es coneix l'embaràs fins als 7 mesos després del part i mentre duri la lactància.</p>

AGENTS QUÍMICS

**Disruptors
endocrins**

Alteren l'equilibri hormonal, i poden provocar diferents efectes en funció del sistema hormonal a què afectin (estrogènic, tiroïdal, etc.) i del moment de l'exposició (durant el desenvolupament fetal, infantesa, pubertat, etc.), i són diferents segons el sexe. Són d'especial importància els efectes en els fills derivats de l'exposició prenatal (durant l'embaràs): pubertat precoç, càncer vaginal, major incidència de càncers, no descens testicular, reducció del nombre d'espermatozoides, deformació d'òrgans reproductors, problemes en el desenvolupament del sistema nerviós central, hiperactivitat o problemes d'aprenentatge entre d'altres.

CCOO: prohibir-ne l'exposició des que es coneix l'embaràs fins als 7 mesos després del part i mentre duri la lactància.

AGENTS QUÍMICS

<p>Mercuri i derivats</p>	<p>Els compostos orgànics de mercuri poden frenar el creixement del fetus, afectar el sistema nerviós i provocar l'enverinament de la mare.</p> <p>El mercuri orgànic passa de la sang a la llet materna.</p>	<p>RD 298/2009: avaluar els riscos d'exposició d'embarassades i lactants.</p> <p>SEGO i AEP: apartar la treballadora embarassada i lactant de treballs amb presència d'aquestes substàncies.</p> <p>CCOO: prohibir-ne l'exposició des que es coneix l'embaràs fins als 7 mesos després del part i mentre duri la lactància.</p>
<p>Medicaments antimitòtics (citotòxics)</p>	<p>Poden alterar la informació genètica de l'esperma i dels òvuls. Alguns poden causar càncer. L'absorció es realitza per inhalació o a través de la pell.</p> <p>Les treballadores exposades poden incloure indústries fabricants, personal de farmàcia i infermeria o personal de neteja i gestió de residus (químics i humans).</p>	<p>RD 298/2009: avaluar els riscos d'exposició d'embarassades i lactants.</p> <p>SEGO i AEP: apartar la treballadora embarassada i lactant de treballs amb presència d'aquestes substàncies</p> <p>CCOO: prohibir-ne l'exposició des que es coneix l'embaràs fins als 7 mesos després del part i mentre duri la lactància</p>

AGENTS QUÍMICS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
<p>Agents químics, el perill d'absorció cutània dels quals és conegut. Inclouen alguns Pesticides i dissolvents, entre d'altres substàncies</p>	<p>Alguns agents químics poden també penetrar per la pell intacta i ser absorbits per l'organisme amb efectes nocius per a aquest.</p> <p>L'absorció per la pell pot passar per esquitxades sobre la pell o la roba, o per l'exposició a altes concentracions de vapor en l'atmosfera.</p>	<p>RD 298/2009: avaluar els riscos d'exposició d'embarassades i lactants.</p> <p>SEGO i AEP: apartar la treballadora embarassada i lactant de treballs amb presència d'aquestes substàncies</p> <p>CCOO: prohibir-ne l'exposició des que es coneix l'embaràs fins als 7 mesos després del part i mentre duri la lactància.</p>
<p>Monòxid de carboni</p>	<p>Gas incolor i inodor que es forma en els processos de combustió. Els riscos sorgeixen quan els motors o els aparells funcionen en espais tancats.</p> <p>Travessa fàcilment la placenta i pot privar el fetus d'oxigen. La intoxicació aguda està associada amb avortaments, malformacions congènites, baix pes en néixer, part prematur i problemes de desenvolupament.</p>	<p>RD 298/2009: avaluar els riscos d'exposició d'embarassades i lactants.</p> <p>SEGO i AEP: apartar la treballadora embarassada i lactant de treballs amb presència d'aquestes substàncies.</p> <p>CCOO: prohibir-ne l'exposició des que es coneix l'embaràs fins als 7 mesos després del part i mentre duri la lactància.</p>

AGENTS QUÍMICS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
<p>Plom i derivats, en la mesura en què aquests agents puguin ser absorbits per l'organisme humà</p>	<p>L'exposició de les embarassades s'associa amb la incidència d'avortaments i casos de mort fetal. L'exposició intrauterina, per exemple després del part, comporta problemes de desenvolupament, especialment del sistema nerviós i dels òrgans de formació de sang. Les dones, els nadons i els nens petits són més sensibles al plom que els adults de sexe masculí. El plom passa de la sang a la llet.</p>	<p>RD 298/2009: prohibida la exposició de embarassades i lactants.</p> <p>CCOO: prohibir-ne l'exposició des que es coneix l'embaràs fins als 7 mesos després del part i mentre duri la lactància.</p>
<p>Altres substàncies tòxiques</p>	<p>Metalls: Antimoni, Arsènic i cadmi i derivats Dissolvents Plaguicides Gasos anestèsics Cautxús Hormones sintètiques i altres productes farmacèutics.</p>	<p>SEGO i AEP: apartar la treballadora embarassada i lactant de treballs amb presència d'aquestes substàncies</p> <p>CCOO: prohibir-ne l'exposició des que es coneix l'embaràs fins als 7 mesos després del part i mentre duri la lactància.</p>

AGENTS QUÍMICS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
<p>Tabaquisme passiu</p>	<p>El tabaquisme passiu ha estat classificat recentment com a agent cancerigen per als éssers humans per la IRAC. L'exposició d'embarassades a fum de tabac apareix associat a efectes negatius sobre el creixement fetal i en particular sobre el baix pes en néixer. Pel que fa a la lactància, les dades científiques demostren que els nens lactants de mare fumadora pateixen una exposició a la cotinina (metabòlit de la nicotina) i altres substàncies tòxiques presents en el fum.</p>	<p>CCOO: prohibir-ne l'exposició des que es coneix l'embaràs fins als 7 mesos després del part i mentre duri la lactància.</p>

PROCEDIMENTS INDUSTRIALS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
<p>Procediments industrials</p>	<p>Fabricació d'auramina. Treballs que suposin exposició als hidrocarburs aromàtics policíclics presents en el sutge, el quitrà, la brea, el fum o la pols d'hulla. Treballs que suposin exposició a la pols, el fum o les boires produïdes durant la calcinació i l'afinat elèctric de les mates de níquel. Procediments amb àcid fort en la fabricació d'alcohol isopropílic.</p>	<p>RD 298/2009: prohibida la exposició de embarassades i lactants a treballs de mineria subterranis.</p> <p>SEGO i AEP: apartar la treballadora embarassada i lactant de treballs amb presència d'aquestes substàncies.</p> <p>CCOO: prohibir-ne l'exposició des que es coneix l'embaràs fins als 7 mesos després del part i mentre duri la lactància.</p>

AGENTS PSICOSOCIALS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
<p>Horaris de treball inadequats</p>	<p>Les jornades de treball prolongades, el treball per torns i l'horari nocturn poden tenir importants conseqüències per a la salut de les treballadores embarassades, que han donat a llum recentment o estiguin en període de lactància.</p> <p>Algunes es poden veure impossibilitades per treballar en torns irregulars o nocturns o per fer hores extraordinàries. L'organització del temps de treball (incloses les disposicions en matèria de pauses, la freqüència i periodicitat) pot afectar la salut de la treballadora embarassada i la del fetus, així com la recuperació després del part o la capacitat per a la lactància, i poden augmentar els riscos d'estrès i de malalties relacionades amb l'estrès.</p>	<p>SEGO: prohibir els treballs nocturns d'embarassades.</p> <p>AEP: excloure lactants de treballs que comportin torns i nocturnitat.</p> <p>CCOO: prohibir el treball nocturn (fix o torns) i jornades superiors a les 8 hores diàries o 40 hores setmanals durant l'embaràs, durada de la lactància i fins a 1 any després del naixement.</p>

AGENTS PSICOSOCIALS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
Treball aïllat (en solitari)	<p>Les treballadores embarassades estan més exposades al risc si cauen o si necessiten atenció mèdica urgent.</p>	<p>CCOO: prohibit per a treballadores embarassades.</p>
Vulnerabilitat front a situacions d'estrès	<p>Les treballadores embarassades o que han donat a llum recentment es poden veure particularment afectades per l'estrès professional, com a conseqüència dels canvis hormonal, fisiològics i psicològics induïts pel seu estat. Aquests canvis poden afectar més les persones més vulnerables a l'estrès, l'ansietat o la depressió.</p> <p>Alguns estudis estableixen una relació entre l'estrès i una major incidència d'avortaments i la reducció de la capacitat de lactància.</p>	<p>CCOO: avaluar els riscos per a treballadores embarassades i lactants.</p>

RISCOS ERGONÒMICS

Riscos/
factors de risc

En què consisteix
el risc?

Mesures de prevenció

Manipulació
manual de
càrregues

Risc de lesió fetal, part prematur, avortaments espontanis i de hipertensió arterial.

El risc augmenta a mesura que l'embaràs evoluciona.

Pot també haver-hi riscos per a les treballadores que han parit recentment.

Les mares en període de lactància poden experimentar cert malestar a causa de l'augment de la mida i sensibilitat dels pits.

RD 298/2009: avaluar los risc

SEGO:
setmana de cessament exposició/embaràs múltiple:

ACTIVITAT LABORAL	setmana*	E. múltiple
1. SECRETÀRIA O ADMINISTRATIVA AMB ACTITUD FÍSICA LLEUGERA	37	34
2. PROFESSIONAL LIBERAL AMB ACTIVITATS GERENCIALES	37	34
3. ASSEGUDA AMB ACTIVITATS LLEUGERES	37	34
4. TREBALLADORA AMB FEINES DE BIPEDESTACIÓ		
De forma prolongada (més de 4 hores al dia)	22	20
De forma intermitent		
- Més de 30 minuts / hora	30	28
- Menys de 30 minuts / hora	37	34
5. ATURANT-SE AMB INCLINACIONS PER SOTA DEL GENOLL		
Repetidament (més de 10 vegades / hora)	18	16
Intermitent		
- Entre 2 i 9 vegades / hora	18	16
- Menys de 2 vegades / hora	37	34
6. TREPANT		
Escalles i pals verticals		
- Repetidament (4 o més vegades per torn de 8 hores)	18	16
- Intermitent (menys de 4 vegades en torn de 8 hores)	26	24
Escalles		
- Repetidament (4 o més vegades per torn de 8 hores)	26	24
- Intermitent (menys de 4 vegades en torn de 8 hores)	37	34
7. CARRREGANT PESOS		
Repetidament (4 o més vegades per torn de 8 hores)		
- Més de 10 kg	18	16
- De 5 a 10 kg	20	18
- Menys de 5 kg	26	24
Intermitent (menys de 4 vegades en torn de 8 hores)		
- Més de 10 kg	20	18
- De 5 a 10 kg	26	24
- Menys de 5 kg	37	34

CCOO:

Durant els primers 6 mesos:

- Prohibició de desplaçament regular de càrregues més grans de 5 kg.
- Prohibició de desplaçament ocasional de càrregues de més de 10 kg.

Des del setè mes: les embarassades no han de fer cap maneig manual de càrregues.

RISCOS ERGONÒMICS

Moviments i postures

Els riscos resulten de diversos factors, junts o aïllats:

la naturalesa, durada i freqüència de les tasques / moviments, el ritme, la intensitat i la varietat del treball, l'organització del temps de treball i pauses per al descans, els factors ergonòmics i l'ambient de treball en general, o la conveniència i adaptabilitat de qualsevol equip de treball utilitzat.

Els canvis hormonals en les dones embarassades o que han donat a llum recentment poden afectar els lligaments, i augmentar-los la predisposició a les lesions.

Les tasques que comporten moviments incòmodes o llargs períodes de peu o asseguda sense canviar de postura contribueixen al desenvolupament de varius i d'hemorroides, així com al mal d'esquena.

Els problemes de moviments i postures poden sorgir en diverses fases de l'embaràs i després de la reincorporació al lloc de treball (en especial després d'un part amb complicacions mèdiques), en funció de cada treballadora i de les activitats i condicions de treball.

CCOO³¹:

Cal evitar estar de peu més d'1 hora seguida en una posició fixa, sense desplaçar-se. Evitar estar de peu més de 4 hores / dia en una posició fixa o combinada amb desplaçaments. Embarassades i lactants han de poder descansar estirades en condicions adequades. Cal assegurar la disponibilitat de seients en cas que fos necessari. No és aconsellable que romanguin constantment de peu o en posició assegurada i s'han d'alternar ambdues postures. Si això no és possible, caldria proposar pauses.

S'ha d'evitar romandre asseguda més de 2 hores sense canviar de posició.

S'ha d'evitar la flexió > 20 °, la inclinació cap a un costat o el gir pronunciat del tronc de manera repetida (> 2 vegades per minut).

S'ha d'evitar l'abast d'elements situats lateralment o darrere de la treballadora, que obliguin a fer inclinacions cap als costats o girs del tronc.

S'ha d'evitar la flexió del tronc > 60 ° amb una freqüència > 10 vegades hora.

S'han d'evitar els desplaçaments innecessaris.

31 Criteris recomanats en: IBV, UNIÓN DE MUTUAS, MUVALE (2004). ErgoMater/IBV – Requisits ergonòmics per a la protecció de la maternitat en tasques amb càrrega física. [Tortosa L., García-Molina C., Page A., Cano A., Sendra J.M., Aguilar E., Ballester R., Prada P.]

UNS ALTRES RISCOS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
<p>Treball en altura</p>	<p>El treball realitzat per la dona embarassada a determinada alçada, sobre escales, plataformes, etc. pot augmentar el risc d'accident.</p>	<p>L'empresari ha de garantir que les embarassades no treballin a una determinada alçada.</p> <p>CCOO: Evitar les tasques que requereixin pujar a escales de mà, tamborets o banquetes de graó, plataformes o altres superfícies elevades on una pèrdua de l'equilibri podria suposar un risc de lesió.</p>
<p>Risc d'infecció o de malalties del ronyó com a resultat d'instal·lacions sanitàries poc adequades</p>	<p>Les dones embarassades i lactants corren un major risc d'infecció i de malalties del ronyó com a resultat d'instal·lacions sanitàries poc adequades. A causa de la pressió en la bufeta i a d'altres canvis amb l'embaràs, les embarassades es veuen sovint obligades a utilitzar els serveis amb més freqüència i urgència que els altres treballadors. Les dones en període de lactància es poden veure també afectades per aquest mateix problema a causa de la major ingestió de líquids per afavorir la producció de llet materna de qualitat.</p>	<p>RD 486/97 sobre disposicions mínimes de seguretat i de salut en els llocs de treball:</p> <p>Disponibilitat de locals de bany, lavabos i dutxes.</p> <p>Subministrament de mitjans especials de neteja en cas necessari.</p> <p>Fàcil comunicació de lavabos i vestidors.</p> <p>En activitats ininterrompudes de processament o de treball en equip, cal preveure que es faciliti que les dones embarassades o en període de lactància puguin abandonar els llocs de treball o l'activitat laboral amb més freqüència del que és habitual i amb poc temps d'avís.</p>

UNS ALTRES RISCOS

<p>Absència de zones de descans i altres instal·lacions semblants</p>	<p>El descans és un factor important per a les dones embarassades o que han donat a llum recentment. El cansament augmenta durant i després de la gestació i pot exacerbar-la causa de factors d'origen professional. La necessitat de repòs és tant física com mental. El fum del tabac és mutagènic i cancerigen, i és un important risc per a l'embaràs.</p>	<p>RD 486/97 sobre disposicions mínimes de seguretat i de salut en els llocs de treball: Ha d'haver-hi instal·lacions que permetin a la treballadora embarassada seure o estirar-se còmodament, amb certa intimitat i sense que se la molesti, a intervals adequats. Cal sensibilitzar les embarassades respecte del perill del tabaquisme, fins i tot passiu. L'empresari haurà de tenir en compte els possibles riscos de l'exposició de les embarassades al fum del tabac i adoptar, si fos necessari, mesures preventives i de protecció.</p>
<p>Perills derivats d'una alimentació poc adient</p>	<p>Les embarassades poden necessitar més sovint pauses per dinar i un accés més freqüent a l'aigua potable i a d'altres begudes sense alcohol i és possible que únicament tolerin la ingestió freqüent d'aliments en quantitats petites en comptes de grans quantitats a les hores habituals dels àpats. Els hàbits i preferències alimentàries de la dona embarassada poden canviar, especialment en els primers mesos de gestació. Les lactants poden necessitar beure amb més freqüència.</p>	<p>Adaptació de temps per descansar, menjar i beure d'acord amb les interessades. Disposició d'aigua potable en quantitat suficient i fàcilment accessible, evitant-ne la contaminació. En cas de dubte s'ha d'indicar si l'aigua és potable o no ho és.</p>

UNS ALTRES RISCOS

Riscos/ factors de risc	En què consisteix el risc?	Mesures de prevenció
<p>Perills derivats d'instal·lacions poc apropiades per a la lactància o del fet que no n'hi hagi</p>	<p>Els obstacles per a la lactància en el lloc de treball, com a falta d'instal·lacions apropiades per a l'extracció i emmagatzematge de la llet materna, o que permetin que les mares alletin els nens en el lloc de treball o prop d'aquest, poden afectar significativament la salut tant de la mare com del nen.</p>	<p>Accés a una sala privada on la treballadora pugui alletar o extreure's la llet; utilització de frigorífics segurs i nets per a emmagatzemar la llet materna extreta durant les hores de treball i d'instal·lacions per rentar, esterilitzar i emmagatzemar els recipients; temps lliure (que no comporti una pèrdua de remuneració o prestacions i sense amenaça de sanció) per extreure's la llet o per alletar.</p>

Annex 4

MODEL DE COMUNICACIÓ DE L'EMBARÀS O DE LACTÀNCIA MATERNA A L'EMPRESA

COMUNICACIÓ DE SITUACIÓ D'EMBARÀS O DE PERÍODE DE LACTÀNCIA NATURAL

Jo, _____
_____ amb DNI nº _____
treballadora de l'empresa _____
del centre de treball _____
i lloc de treball _____

Comunico a l'empresa que em trobo en la següent
situació:

- d'embaràs
 de període de lactància natural

Per tal que l'empresa compleixi amb la normativa legal
vigent de protecció de la treballadora embarassada o en
període de lactància i adopti les mesures preventives
que calguin en funció dels riscos que s'indiquen en l'a-
valuació del meu lloc de treball,

_____, ____ de _____ de 20____

Signat: la treballadora

Rebut, l'empresa, data

Amb el finançament de:

